

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание.

Втора редовна сесия.

21 заседание, понеделникъ, 15 февруарий 1916 г.

(Открито отъ подпрѣседателя д-ръ И. Момчиловъ, въ 3 ч. 45 м. слѣдъ пладне).

Прѣседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)
Г. секретарятъ ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь Н. Калчевъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Иванъ Ангеловъ, Никола Атанасовъ, Марчо Атанасовъ, Иванъ Багаровъ, Христо Божички, Дѣлчо Георгиевъ, Юрданъ Дечевъ, Димитъръ Джанкардапшилийски, Василь Димчевъ, Станчо Доневи, Константинъ Досевъ, Младенъ Златковъ, Йорданъ Йоновъ, Велизаръ Каракашевъ, Миле Каралѣвъ, Найданъ Комановъ, Андрей Коновъ, Иванъ Костовъ, Ангелъ Кундалевъ, Тодоръ Ноевъ, Христо Радойковъ, Якимъ Ушевъ, Хашимъ бей, Крумъ Чапрашиковъ, Стоянъ Шиваровъ, и Димитъръ Яблански)

Прѣседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: Отъ 245 народни прѣдставители отсъствуватъ 26; налице сж. 219. Има нужното число народни прѣдставители.

Обвѣявамъ засѣданieto за открито.

Разрѣшени сж отъ прѣседателството слѣднитѣ отпуски:

На старозагорския народенъ прѣдставител г. Добри Кротевъ — 4-дневенъ отпускъ. Ползувалъ се е само съ 4 дена;

На кюстендилския народенъ прѣдставител г. Христо Радойковъ — 5-дневенъ отпускъ.

На старозагорския народенъ прѣдставител г. Василь Димчевъ — 5-дневенъ отпускъ.

На старозагорския народенъ прѣдставител г. Иванъ Костовъ — 2-дневенъ отпускъ.

На търновския народенъ прѣдставител г. Андрей Коновъ — 2-дневенъ отпускъ.

Съобщавамъ на г. г. народнитѣ прѣдставители, че струмишкиятъ народенъ прѣдставител г. Крумъ Чапрашиковъ иска да му се разрѣши 15-дневенъ отпускъ. Досега се е ползувалъ съ 10 дена. Прѣседателството не може да разрѣши искания отпускъ; иска се съгласието на Народното събрание. Затова, който е съгласенъ да се разрѣши на народния прѣдставител г. Чапрашиковъ 15-дневенъ отпускъ, моля, да си вдигне ржката. (Мнозинство) Прието.

Търновскиятъ народенъ прѣдставител г. Коста Сидеровъ иска да му се разрѣши 12-дневенъ отпускъ. Досега не се е ползувалъ съ отпускъ, но понеже иска повече отъ 10 дена отпускъ, може да му се разрѣши съ съгласието на Народното събрание. Който е съгласенъ да се разрѣши на народния прѣдставител г. Сидеровъ, 12-дневенъ отпускъ, моля, да си вдигне ржката. Мнозинство.

Русенскиятъ народенъ прѣдставител г. Станчо Доневи иска 15-дневенъ отпускъ. Който отъ г. г. народнитѣ прѣдставители е съгласенъ да му се разрѣши исканиятъ отпускъ, моля, да си вдигне ржката. Мнозинство.

Шуменскиятъ народенъ прѣдставител г. Константинъ Досевъ иска 15-дневенъ отпускъ. Който отъ г. г. народнитѣ прѣдставители е съгласенъ да му се разрѣши исканиятъ отпускъ, моля, да си вдигне ржката. Мнозинство.

Бургаскиятъ народенъ прѣдставител г. Димитъръ Джанкардапшилийски моли да му се разрѣши 5-дневенъ отпускъ. Ползувалъ се е досега съ 10 дена, значи, Народното събрание ще трѣбва да разрѣши. Който е съгласенъ да се даде на г. Джанкардапшилийски 5-дневенъ отпускъ, моля, да си вдигне ржката. Мнозинство.

Постъпило е запитване отъ врачанския народенъ прѣдставител г. Стоянъ Омарчевски къмъ г. министра на финанситѣ, съ слѣдующето съдържание: (Чете)

„Запитвамъ Ви, господине министре, на основание на конституцията, слѣдъ като знаете:

1) че Христо Ивановъ, началникъ на отдѣлението за инспекцията при повѣреното Ви министерство, се обвинява отъ парламентарната анкетна комисиия въ възловземане, прѣстъпление, за което същата комисиия, членъ въ която съмъ и азъ, е искала отъ главния воененъ прокуроръ, съ протоколъ № 42 отъ 22 юлий 1915 г., да възбуди противъ него углавно прѣслѣждане; редъ прѣстъпления, изнесенъ въ „Земледѣлско знаме“, брой 80 отъ 1915 г., в. „Камбана“, брой 2334 отъ 1915 г., въ в. „Заря“ и „Прѣпорѣцъ“ отъ с. г. и въ редъ отворени писма до Васъ, Вашия главенъ секретаръ и нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители.

Въ протоколъ № 42, както и въ печата е изнесено, че Ивановъ, прѣзъ първата война, като членъ на комисиията по приемане на фуражъ за нуждитъ на армията, заедно съ тогавашния финансовъ инспекторъ Захари Цончевъ, сж съдѣйствували на прѣдприематитѣ Алфонсъ Гастонъ и Брюнъ въ гр. Гренобълъ, да доставятъ грамадно количество развалено сѣно, което не е могло да се яде отъ добитъка;

2) че същиятъ се обвинява отъ същата парламентарна комисиия, както по незаконенъ начинъ се е отлъчилъ, като запасенъ подпоручикъ, отъ частта си прѣзъ 1913 г. и за да прикрие това си отлъчване, съ съдѣйствието на брата си Филиппъ Ивановъ, тогавашенъ народенъ прѣдставител отъ болшинството, успѣлъ да заблуди Военното министерство, че е свободенъ отъ редоветѣ на войската и е финансовъ инспекторъ и като такъвъ да бѣде изпратенъ въ странство, като членъ въ комисиията по приемане сѣното;

8) че за всички тия работи Вие уволнихте, още съ идването си на власт, въпросният Ивановъ отъ длъжността финансовъ инспекторъ, на която бѣ прѣназначенъ слѣдъ демобилизацията на войскитѣ.

Слѣдъ като знаехте всичко това и още много други работи, защо поисканте отъ Министерския съветъ освободението на този типъ, запасенъ офицеръ, отъ редоветѣ на войската, като началникъ на отдѣлението за инспекцията, потребенъ ужъ за това отдѣление, а го изпращате да гешефтарствува за смѣтка на Ваши политически приятели:

1) като членъ въ комисията, за военни доставки при Министерството на войната;

2) като членъ въ комисията, изпратена прѣзъ м. декември м. г. въ Унгария, за да приемемъ коне за армията и

3) малослѣдватъ пъкъ като членъ въ главната реквизиционна комисия, и то тѣмъ тогава, когато на тази комисия правата се разширяватъ за смѣтка на централния комитетъ за обществената прѣдвидливостъ.

Питамъ Ви, нима не виждате въ това системно изпращане на Иванова тукъ и тамъ, дѣто има доставки и пр. единъ организиранъ отъ Ваши партизани прабѣжъ?

Нима продължителството на българската армия въ тѣзи сериозни дни трѣбва да оставите да се ръководи отъ хора като Иванова, които будятъ подозрѣнието на обществото въ всѣко отношение?

Това запитване ще се прѣпари на г. министра на финанситѣ, който ще обяви деня, кога ще отговори.

Сжщо така, постѣпило е питане до г. министъръ-прѣседателя, до г. министра на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве, и до г. министра на войната отъ народнитѣ прѣдставители г. г. Асѣнъ Цанковъ и Константинъ Бозвелиевъ за нарушение на закона за обществената прѣдвидливостъ, прѣписъ отъ което ще се прати на надлежнитѣ министри, за да отговарятъ.

Постѣпило е отъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве, законопроектъ за измѣнение на чл. 3 отъ правилника за подпомагане на войнишкитѣ сѣмейства. Ще се раздаде на народнитѣ прѣдставители и ще бѣде поставенъ на дневенъ редъ.

Пристѣпваме къмъ въпроситѣ, поставени на дневенъ редъ.

На първо мѣсто е: третото четене на законопроекта за свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 120.000 л., съгласно съ чл. 126 отъ конституцията, за издръжка на комитета за обществената прѣдвидливостъ прѣзъ първото шестмѣсечие на 1916 г. Г. секретарьтъ ще прочете законопроекта.

Секретарь Н. Налчевъ: (Чете)

„ЗАКОНЪ

за свръхсмѣтенъ кредитъ 120.000 л. съгласно съ чл. 126 отъ конституцията, за издръжка на комитета за обществената прѣдвидливостъ прѣзъ първото шестмѣсечие на 1916 г.

Чл. 1. Разрѣшава се на министра на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 120.000 л. за издръжка на комитета за обществената прѣдвидливостъ — за възнаграждение и платни пари на членоветѣ му и за въществени разходи прѣзъ първото шестмѣсечие на 1916 г.

Чл. 2. Размѣрътъ на възнаграждението, за което е рѣчь въ прѣдидущия членъ, се опредѣля отъ Министерския съветъ.

Чл. 3. Разходитѣ по този свръхсмѣтенъ кредитъ да се покриватъ отъ редовнитѣ приходи по бюджета за 1916 г. и да се отнесатъ къмъ слѣдния бюджетъ.

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: Които приематъ чл.а трето четене прочетения законопроектъ, моля, да си вдигнатъ ръжката. (Мнозинство) Приемъ.

Слѣдующата точка отъ дневния редъ е докладъ отъ комисията по изработване проектъ за отговоръ на тронното слово.

Моля г. докладчика да го прочете.

Докладчикъ В. Кознички: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Съгласно прѣдписанието на конституцията, комисията по отговора на тронното слово трѣбваше да приготви този отговоръ. За тази цѣль тя има нѣколко засѣдания и най-подирѣ намѣри за добръ да помоли г. министъръ-прѣдседателя да се яви прѣдъ нея и да ѝ даде

надлежнитѣ обяснения по външната и вътрѣшна политика. Тѣзи обяснения комисията изслуша съ голѣмо задоволство и слѣдъ това прие окончателния текстъ на отговора на тронното слово, тѣй както той бѣше изработенъ отъ специално избраната за тази цѣль подкомисия. Като докладчикъ на комисията по отговора на тронното слово, азъ съмъ длъженъ да прѣдставя на почитаемото Народно събрание текста на така изработения отговоръ. Съдържанието му е слѣдното:

„Ваше Величество,

Знаменателната тронна рѣчь заслужено прѣдизвика трепетна, възторжена радостъ въ срѣдата на народното прѣдставителство, което повече отъ всѣкога се чувства като единъ човѣкъ, тѣсно сплотено помежду си, за да може съ достоинство да отговори на народнитѣ желанія при днешнитѣ сѣдбоносни моменти, за свѣтлата бѣднина на милиото ни отечество.

Ваше Величество,

Неимовернитѣ усилия, употребени отъ Ваше Величество и правителството Ви, въ продължение на повече отъ една година, съ цѣль да може да се постигне мирно споразумѣние съ сѣсѣдката ни Сърбия, за повръщането по миролюбивъ начинъ на коварно заграбената наша родна земя Македония, бидоха умилшено осуетени отъ упоритостта на сръбското правителство, което съ своята неотстъпчивостъ доведе работитѣ до тамъ, щото да се прибѣгне до силата на оръжieto за тургане край на мъченическото положение на страдалческа Македония.

Ваше Величество,

Народното прѣдставителство съ гордостъ и дълбока признателностъ дължи да отбѣлѣжи отрядния фактъ, че нашитѣ храбри войски, въ изпълнение дадената отъ Ваше Величество заповѣдь, съ вихренъ устремъ и безпримѣрно геройство, се хвърлиха срѣщу неприятеля, и борбата се въ полето на честта рамо до рамо заедно съ доблѣстнитѣ войски на нашитѣ покрити съ слава съюзници — Германия и Австро-Унгария, — въ кѣсо врѣме успѣха съ свѣткатавична бързина окончателно да разгромятъ коварния неприятель.

Войскитѣ на двѣтъ велики държави — Англия и Франция — дошли въ измѣчена Македония съ срамната мисия да поддрѣпятъ и затвърдятъ грозната сръбска тирания падъ жестоко и звѣрски изтезавания нашъ народъ, бидоха посрѣщани съ нечуванъ героизмъ отъ храбритѣ български войски, които съ бѣлѣжитѣ ураганенъ вихрь люто сразиха врага, като го обрѣгнаха въ паническо бѣгство.

Съ тоя свой героически подвигъ тѣ прославиха още единъ пътъ българското име и покриха съ неувѣдѣма слава за вѣчни врѣмена българското оръжие.

Прѣдъ тия блѣстящи побѣди на българското доблѣстно войнство, народното прѣдставителство съ развълчувано отъ несподжана радостъ сърдце извиква: Честъ и слава на милитѣ ни храбърци, които съ своето безпримѣрно мъжество, издръжливостъ, вихренъ устремъ и дивенъ до забрѣва високъ патриотизмъ сжсѣха тежкитѣ робски вериги на македонскитѣ наши братя и съ побѣдоносното си оръжие начертахъ границитѣ на велика България, като съ кръвта си запечатаха обединението на цѣлюкупния български народъ.

Ваше Величество,

Прѣдложенiето на правителството за гласуване шесть дванадесети отъ бюджета за 1916 г., сжщо и всички други кредити, необходими за нуждитѣ на войната и за поддръжката на бѣднитѣ войнишки сѣмейства, както и потребнитѣ кредити за поддръжката на реда и управлението въ новоосвободенитѣ и завзети отъ побѣдоноснитѣ ни армии земи, включително и за уредбата на новата земя по двата брѣга на р. Марица, отетѣшена на българското царство, по силата на постигнатото доброволно споразумѣние съ съюзната намъ отоманска империя, като залогъ за трайно приятелство между двѣтъ сѣсѣдни държави, оѣмне една отъ главнитѣ наши грижи за по-скорошното имъ всестранно изучаване и вотиране отъ народното прѣдставителство.

Народнитѣ прѣдставители, дълбоко проникнати отъ важноста на великитѣ моменти, които прѣкарва отече-

ството ни, ще побързат да изучат, одобрят и вотираат и всички други прѣдложени тѣмъ мѣроприятия, нужни за армията и цѣлокупното ни отечество.

В а ш е В е л и ч е с т в о ,

Съ пълно съзнание на своя отечественъ дългъ, въ днешнитѣ велико-исторически моменти, ние ще употребимъ всички свои усилия, за да отговоримъ при пълно единодушие, на отечественитѣ нужди за благополучното закрѣпване и доизкарване докрай съ пълнѣтъ успѣхъ, прѣдприетото свето отечествено дѣло, за свѣтлата бждинна на обединена велика България.

Да живѣе Негово Величество Царьтъ на българитѣ!

Да живѣе Нейно Величество Царицата!

Да живѣе Негово Царско Височество прѣстолонаследникътъ Князь Борисъ Търновски!

Да живѣе цѣлокупна обединена България!

Да живѣе българската храбра армия!

(Ръкоплѣскае отъ дѣсницата и дѣсния центъръ).

Прѣседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Александъръ Малиновъ.

А. Малиновъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Взеохъ думата не да занимамъ вниманието на Народното събрание съ нестѣпнитѣ успѣхи на нашето доблѣство и побѣдоносно войнство. Трибуната на Народното събрание днесъ по-малко отъ всѣкога има нужда отъ констатации, дори като тия, че Македония, купена съ цѣната на стотици милиони лева, съ тази на хиляди и хиляди скъпи човѣшки живота, прави частъ отъ царство България. Отъ гледна точка на политиката, на прѣдстоящитѣ намъ задачи, по сж важни отъ тѣзи констатации прѣдупрѣжденията и съвѣтитѣ, които ни идатъ отъ монарха на мощна и съюзна намъ Германия, прѣдупрѣждения и съвѣти въ смисълъ, че ще да се изискватъ още много усилия, за да може да се задържи приспечеленото, че ще се изискватъ още повече усилия, за да могатъ да се създадатъ условия въ новитѣ земи за прѣуспѣване, за редъ и законностъ въ сѣщитѣ земи, на ако щете и въ царство България. Разумѣва се, не сж досущъ тия думитѣ на германския императоръ, казали неотдавна, прѣди нѣколко само седмици въ Плесъ, въ Силезия, на нашия владѣтелъ, по споредъ мене, такава е тѣхната истинска смисълъ. Визираниѣ отъ менъ думи на германския императоръ буквално сж слѣдитѣ: „Дано подъ мѣдрото и прѣдвидливо водителство на Ваше Величество българскиятъ народъ да изгради мощно спечеленото и да го осигури въ настоящето и бждащето“. Коментирани, или, ако щете, допълнени тия думи, ще кажатъ още, че отпочнатото грандиозно, но рисковано дѣло на нашето обединение е свършено само на половина, че изъ пята на неговото окончателно и сполучливо завършване могатъ да се срѣщнатъ нови изненади, нови съпънки, нови мъжнотии. Съ огледъ на тия мъжнотии, споредъ моето скромно разбирание, ще трѣбва да бждатъ мобилизирани не само физическитѣ, но и всички морални, духовни и икономически сили на страната. Тия думи ще кажатъ още, че отъ днесъ, прѣзъ врѣме на войната ще трѣбва да се подготвятъ онѣзи условия, които слѣдъ свършването на войната, при сключването на мира биха могли да ни спомогнатъ при най-малката съпротива отвсѣкждѣ да задържимъ спечеленото.

Г. г. народни прѣдставители! За прѣдодлѣване на мъжнотитѣ, върху които направихъ алюзия, споредъ мене, помежду многото други, на първо мѣсто е нужно единението, между всички политически фактори въ страната. Нужно е сътрудничеството нмъ, и сътрудничество не пасивно, което се проявява въ неспѣване на тогава или онюгоа, а въ активно подпомагане на всички онѣзи дѣла и мѣроприятия, които биха могли да създадатъ условия за нашето войнство, въ случай, ако войната ще трѣбва да се продължи, да спечелатъ нови побѣди. Тия нови побѣди добавени къмъ старитѣ, само тѣ могатъ гарантира окончателно — нека говоримъ сериозно — сществуването на България, сществуване сложено на карта отъ деня, когато ние се намѣсихме въ общоевропейски конфликтъ.

Г. г. народни прѣдставители! Изхождайки отъ това разбирание на отговорнитѣ врѣмена, които прѣживяваме, изхождайки, отъ изпълнение на дълга, който ние заедно съ всички васъ имаме къмъ страната, трѣбва да кажа: „Ние демократитѣ, тукъ въ Парламента, нѣма да спънемъ

правителството въ усилията му да довърши благополучно отпочнатото, както казахъ, грандиозно, но мъчно дѣло. При все това ние ще си останемъ оппозиционери, ние ще си служимъ съ критика, съ остра критика, когато, споредъ насъ, дѣлата и мѣроприятия на нашето правителство ще ни се виждатъ пакостни. Едно трѣбва, обаче, добръ да се забѣлжи, че каквато и да бжде нашата критика, тя нѣма да се движи отъ началото на нашата — а азъ мисля и на голѣмата частъ на българския народъ — външна политика anti bellum. Защо? Ако подъ външна политика въ тѣсната смисълъ на тия думи трѣбва да разбираме дѣйноста на една държава въ единъ даденъ моментъ, при създадена обстановка да помири своитѣ интереси съ интереситѣ на други народи, да осигури осъществяването само, или заедно съ други на своитѣ национални идеали, то моментътъ, който прѣживяваме доктъ трае войната, търпи само една политика, политика, която реализуватъ на бойното поле нашитѣ войникъ. Та, ако щете, въ днешния денъ не само въ България, а въ всички държави, които воюватъ, външната политика не се направлява толкова отъ министерствата на външнитѣ работи, отъ парламентитѣ, отъ политическитѣ партии, колкото отъ байонета на войника и топа на артилериста. Близката задача на воюващитѣ народи, на тѣхната външна политика е да побѣдятъ — такава е и нашата — а срѣдствата за постигането на тази задача не сж други освѣтъ, както казахъ, сътрудничеството не само на физическитѣ, но и на политически, морални и икономически сили, турането въ дѣйствието на всички изобрѣтения, съ които разполага въ днешния денъ военната техника.

Г. г. народни прѣдставители! Това, що казахъ досега съставлява — пакъ да кажа — схемата на моята къса рѣчь. Нѣкои отъ точкитѣ на тая рѣчь заслужаватъ да бждатъ малко по-обстойно развити, за да не бжда въ общата частъ на рѣчта си злѣ прѣтълкуване.

Ако, казахъ, че за да могатъ да се прѣдодлѣятъ мъжнотитѣ прѣдъ които сме, и ония, които евентуално биха могли да ни създадатъ събитията, се иска единението между всички политически фактори въ страната, подъ това единение далечъ не разбирамъ за съжаление, профанираната отдавна отгорѣ и отдолу идея за нѣкакви патриотически концентрации или за нѣкакви ширококоалиционни кабинети. Подъ единението азъ разумѣвамъ — нека ми бжде позволено този русизъмъ въ случая — „общението“ между политическитѣ фактори въ страната, по-голѣмо добърно помежду тѣхъ, а това нѣма. Това е самата истина и трѣбва да я поглуднемъ право въ очитѣ. Нима не е вѣрно, че и до денъ днешенъ още — официозътъ поне — всички насъ, безъ изключение оппозиционери, нарича прѣдателя, врагове на отечеството, врагове, на които не трѣбва нищо да се каже за истинското положение на България.

К. Пастуховъ: Девлетъ душманъ.

П. Даскаловъ: Дановъ Ви казваме всичко?

Н. Мушановъ: И то не е вѣрно.

Прѣседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! До прѣди 1 октомврий 1915 г., до прѣди нашето намисане въ европейската война, и то на страната на централнитѣ сили, биха могли, ако биха се подирили, да се намѣрятъ резони, че не трѣбваше да се казва всичко онова, което се е мислило и което днесъ се изпълнява отъ нашето правителство. Но слѣдъ побѣдоносната война, слѣдъ като нашето мѣсто стана ясно, дѣ е резонътъ, за да оставаме и за по-нататъжъ въ тъмнината? Нѣма татъвъ. Нека ни се кажатъ нашитѣ задължения спрямо нашитѣ съюзници — голѣми или малки, тежки или леки, ние ще ги изпълнимъ. България никога не е гледала, па и нѣма да гледа въ днешния денъ. На договоритѣ, които е сключила съ другитѣ държави като на chiffons de papier. Отъ тукъ слѣдва, че нѣма никакви сериозни опасения да знаемъ истината по нашитѣ задължения. Нека ни се кажатъ нашитѣ права, защото, голѣми или малки, тѣ ще стимулиратъ по-охотното изпълнение на нашитѣ съюзнически задължения. И най-послѣ, нека ни се кажатъ задълженията спрямо насъ на нашитѣ съюзници, за да можемъ ние, които считаме, че сътрудничеството на всичкитѣ политически фактори въ страната въ днешния денъ е безусловно необходимо и полезно за Бъл-

гария, да помогнем нашето правителство въ случаите, когато нашите съюзници би манкирали на техните задължения спрямо насъ.

П. Даскаловъ: То не е съюзътъ съ Сърбия и съ арбитражъ.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, оставете прѣкъсванията.

А. Малиновъ: Азъ, обаче, ще се ползвамъ отъ апострофа на г. Даскалова, за да илюстрирамъ съ единъ примѣръ отъ сегашното време правотата на моята мисль. Отъ тая трибуна, по другъ единъ случай, бѣхъ повдигналъ въпроса за сѣдбата на нашата конвенция въ турския парламентъ и въ турския сенатъ. Въ тронното слово е казано, че съюзната намъ отоманска империя отстъпва на България, като залогъ на трайно приятелство и „честито сътрудничество за постигане на висши общи за двѣтѣ държави интереси“, околото, ако не се лъжа, 2 хиляди квадратни километра отъ нейната земя. Отстъпката се извърши трѣвъ сключването на една вотирана отъ нашия Парламентъ конвенция. Азъ мисля — и въпросътъ не е дребенъ — че за „честитото сътрудничество на България съ Турция за постигането на висши общи за двѣтѣ държави интереси“ е добръ тѣ да послѣдватъ нашия примѣръ, да изплати своите задължения, да прѣкара тая конвенция прѣвъ парламента и сената. Не бихъ се спрѣлъ върху тоя въпросъ, ако не бихъ ималъ апострофа, че само задълженията на Сърбия спрямо България сѣ задължения, които не сѣ били изпълнявани.

П. Даскаловъ: Искать да кажа и за арбитража.

А. Малиновъ: Всѣки щѣ нѣма да се изпълняватъ задължения, когато нѣма кой да иска тяхното изпълнение. Да се повърна обаче на първата си мисль. Казахъ, че нито сътрудничество между политическите фактори въ страната, нито довърне помежду тяхъ не съществува. Тронното слово апелира — и съ право — за момента — къмъ всички насъ за единодушие. Но, г. г. народни прѣдставители, дѣ е то? Картината на нашия политически животъ, отъ какъ е почнала войната, е сѣдната. Помежду самите политически партии, които съществуватъ у насъ, има раздори. Народно-либералната е раздѣлена, „младолбералната“ изгуби поше за трибуната на Народното събрание, за подпрѣседателството, единъ отъ най-добрите и видните си членове, г. Сава Иванчовъ.

Нѣкой отъ дѣсницата: Не е вѣрно. (Смѣхъ)

А. Малиновъ: За мене не е важно, че Народно-либералната партия се била раздѣлила, не е важно, че г. Сава Иванчовъ напуска подпрѣседателското мѣсто, за мене е важно друго, че отъ какъ това мѣсто е напуснато, правителството нѣма достатъчно довърне къмъ прѣдставителствата за да сложатъ въпроса за неговото замѣстване. Отъ друга страна ние знаемъ — и това е истината — че двѣтѣ крила на Социалистическата партия въ България, широките и тѣсните, сѣ дадени подъ сѣдъ за политически прѣстѣпления; други членове на други партии сѣ дадени на военно-полеви сѣдъ за вулгарни прѣстѣпления. Ако единъ и другите сѣ прѣстѣпници, ако единъ и другите сѣ се провинили прѣвъ закона, трѣба да бѣдатъ сѣдени и наказани — върху това споръ нѣма. Не това ме интересува менъ; интересува ме другото, че имунитетътъ, неприкосновеността на депутата сѣ застрашени. За какво единодушие, за какво довърне между политическите партии и фактори може да се говори, когато до днешенъ день на Парламента не е съобщено, какъ задължава основниятъ законъ и нашиятъ вжтрѣшенъ правилникъ, за задържането на много и много народни прѣдставители.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Имате грѣшка.

А. Малиновъ: Готовъ съмъ да се поправа.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Съобщено е и е изреченъ въпросътъ въ комисията.

А. Малиновъ: Азъ се ползвамъ и отъ бѣлжката на пация уважаемъ подпрѣседателъ, за да кажа, че азъ не

грѣша. На народното прѣдставителство е съобщено въ сжщностъ за онѣзи народни прѣдставители, които, спорѣвъ приказките навънъ, ще има да бѣдатъ задържани, щомъ се закрие сесията, но за онѣзи, които бѣха задържани и сега сѣ въ затвора, за тяхъ Парламентътъ не е уведоменъ. Азъ моля народното прѣдставителство да държи смѣтка на принципиалната страна на въпроса, който повдигамъ, а не на факта, който не е толкова интересенъ, че този или онзи е задържанъ, че този или онзи ще бѣде задържанъ. Се не m'interesse pas.

Г. г. народни прѣдставители! За довърне между политическите фактори, между двата най-големи фактори, излъчнителната властъ и народътъ, прѣдставяванъ отъ насъ тукъ, въ Парламента, и дума не може да става. Всичко говорено, всичко изнесено отъ трибуната остава тукъ, на нѣтъ не излиза. Ние имаме най-гозната цензура каквато досега е съществувала, цензура надъ дебатите на народните прѣдставители. Най-послѣ азъ бихъ разбралъ тая цензура, ако тя би се упражнявала, да кажемъ, отъ единъ комитетъ излъзътъ отъ сѣдбата на народното прѣдставителство, но цензоръ професоръ Гаджановъ надъ нашите дебати, това е парламентаренъ скандалъ. (Ржкоплѣскане въ лѣвицата и крайната лѣвица)

Д-ръ Н. Сакаровъ: Той не е професоръ, а квази професоръ.

П. Даскаловъ: Ако бѣха турили на негово мѣсто г. Малиновъ, нито една моя статия не би допустналъ. Малиновъ или Гаджановъ, все цензоръ.

А. Малиновъ: Ако повдигамъ този въпросъ, то е затова, защото считамъ, че ако ние абдикираме отъ нашата властъ, не ще има кой другъ да я запази.

А абдикацията отъ много и много права на Парламента съществува; това ще го признае и лѣвицата, и центрътъ, и дѣсницата.

Г. г. народни прѣдставители! Пакъ въ общата частъ на моята рѣчь, азъ бѣхъ казалъ, че отъ сега още не трѣба да се прави всичко онова, което е излишно, което слѣдъ войната, при сключаването на мира, може да ни постави въ неблагоприятно положение, досѣжно домогванията ни да задържимъ спечеленото съ толкова жертви. Днесъ, когато човѣкиятъ животъ не се цѣни, още по-малко се котиратъ на политическата борса останалите човѣшки материални и морални права. Днесъ народитѣ, които воюватъ, много малко искатъ да знаятъ за задълженията, които имъ налагатъ законитѣ, трактатитѣ. При все това, щомъ тия закони — жестокиятъ закони на войната, но все пакъ закони — бѣдатъ прѣкратени, народитѣ, които ги прѣкратяватъ, бързатъ да намѣрятъ оправдание за своето, несъобразно съ законитѣ и трактатитѣ, поведение. Знаете, че съгласението обвѣзва Германия въ това, че била сгласила неутралитета на Белгия; на свой редъ Германия обвинява съгласението, че е сгласило не само неутралитета, но и суверенитета на Гърция. Германия бърза, обаче, да подири доказателства изъ бюрократическите архиви, които се намѣрятъ сега въ нейно владѣние, за да докаже на свѣта, че Белгия прѣди започването на войната, не е била неутрална държава, а съюзница на Франция. На свой редъ съгласението — такива сѣ поне думитѣ на министра на външните работи на Русия, г. Сазонова — дири да намѣри оправдание на своята акция въ Гърция въ лондонския договоръ отъ 1830 г., който, споредъ г. Сазонова, позволявалъ на протекторитѣ — Франция, Англия и Русия — да стоварватъ войски въ гръцка земя и да я владѣятъ. Както виждате, макаръ войната и да има свои нищо общо нѣмащи съ елементарния човѣшки моралъ закони, но все пакъ закони, всѣки се пази да прѣкрати, защото такива прѣкратявания могатъ да бѣдатъ само пакостни. Да се разберемъ. Думата ми е за онѣзи злодѣяния, които се изнесоха тукъ отъ трибуната отъ ораторитѣ на крайната лѣвица, вършени въ нѣкои кѣтве на завоюванитѣ отъ насъ земи, злодѣяния като тия, че били ужъ изнасилвани жени и малолѣтни момъ, че била изтрѣбвана интеллигенцията и т. н. Ако всичко това е лъжа, не трѣба да се изнася отъ трибуната въ Парламента, а ако е истина, ние тукъ, народните прѣдставители, трѣба високо да протестираме противъ това и трѣба съвмѣстно и енергично да подканимъ нашето правителство да тури край на тия безчинства. (К. Пастуховъ ржкоплѣска)

П. Даскаловъ: Ржкоплѣскайте всички, а не само единъ. Срамъ ви е.

К. Пастуховъ: Не ме е срамъ да ржкоплъскамъ.

К. Лулчевъ: Други има да се срамуватъ, а не ние.

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Лулчевъ, нѣмате думата.

А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Слѣдъ войната или когато дойде мирътъ, когато народитѣ, що се биятъ днесъ на бойното поле, заживѣятъ обикновенъ животъ, животътъ на цивилизовани и просвѣтени народи, тогава критеритѣ ще бѣдатъ други, а не тия на войната. И сега ние се боимъ да не даваме поводъ на подобни обвинения, нека не вълагаме и тои пѣтъ всички надежди на нова втора Карнегиева анкета. Държимъ ли се о законитѣ на войната, жестокитѣ закони, ние само ще печелимъ, иначе ще губимъ.

П. Даскаловъ: Пойскайте туй отъ Франция на южния фронтъ.

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

А. Малиновъ: Г. Даскаловъ, или тѣзи като него, очевидно не искатъ да схванатъ принципалната страна на въпроса, който азъ повдигамъ. Азъ мисля, че българската политика трѣбва да се бори отъ събития, отъ дѣто и да идватъ тѣ, въ смисълъ, че ние българитѣ ще можемъ да владѣемъ новитѣ земи само при условие, ако ползистимъ едни отъ елементитѣ, а други разоримъ. Българинътъ дълбоко вѣрва, че той ще може да владѣе тѣзи земи, които е завоювалъ, безъ да прибѣгне къмъ сръдства, като тия върху които въ днешния день най-малко можемъ да говоримъ и върху които дори не бихъ направилъ алюзия, ако не би билъ апострофътъ на г. Даскалова.

Д-ръ П. Джидровъ: Значи той намѣсто да изпише вѣжди, изважда очи.

А. Малиновъ: Тѣй е, г. Джидровъ, защото има нѣща, които по-добъръ е да оставимъ на спокойствие.

Д-ръ Н. Санаровъ: Куче, което не знае да лае, . . .

А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Нужно е — да завърши тази частъ отъ рѣчта си — сътрудничеството ни, нужно е самообладанието ни, нужно е да помнимъ едно, че слѣдъ войната ще дойде мирътъ; за тоя день трѣбва да се готвимъ не само на бойното поле, но и тукъ, въ дълбокия тилъ не трѣбва да правимъ нищо, което би могло по-скоро да ни поврѣди, отколкото да ни помогне. Това е то моята мисль. Нейната правота азъ искамъ да поддрѣпя и съ единъ пасажъ отъ тронното слово. Менѣ ми прави впечатление защо Русия, която е нашъ врагъ, нашъ неприятель въ днешния день, съ която воюваме, не е спомената въ числото на другитѣ неприятели, въ числото на другитѣ ююващи страни съ България. Азъ бихъ направилъ по-скоро това, отколкото другото — да направа едно напомнюване на Франция и Англия за тѣхното „срамно“, прѣдъ цивилизацията и прѣдъ тѣхното минало, дѣло. Да оставимъ миналото на всички народи и цивилизацията на страна. Толкова е „срамно“ отъ гледна точка на миналото онова, що вършатъ французитѣ и англичанитѣ въ Солунъ, колкото е „срамно“ онова, що върши великата Русия спрѣмо българския народъ въ Варна. Такива напомнювания на великитѣ народи, такива различия, които се правятъ въ тронното слово, сж ненужни, пакостни. Ако сериозно се мисли, че съ тия различия биха могли да поправятъ такива или онакви грѣшки, лѣжатъ се тѣзи, които тѣй биха могли да мислятъ.

Най-послѣ, азъ минавамъ и къмъ другъ единъ въпросъ, зачекнатъ отъ мене въ началото на рѣчта ми. Азъ казахъ, че се искатъ много усилия да се пасати редъ и законностъ, не само въ новитѣ, сега завоювани земи, но и въ старото царство България. Нахъ тукъ, отъ тая трибуна, отъ ораторитѣ на всичкитѣ опозиционни течения въ страната, се изнесеха грозни факти на безчинства, на беззакония, на корупция.

К. Пастуховъ: И на грабежи.

А. Малиновъ: Нѣмамъ обикновението да повтарямъ рѣчитѣ на други и затова нѣма да изброявамъ изнесенитѣ

вече тукъ факти, макаръ и да тукувамъ, че ще ми се каже: не щете да се спрете върху тия факти, защото тѣ не съществуватъ, защото искате по този начинъ да партизанствувате Г. г. народни прѣдставители! Нима партизанствуваше нашиятъ началникъ паба на дѣйствующата армия, който въ едно свое интервю, четено отъ всички ви, бѣше казалъ, че въ тила се гешофтарествува, че това се азѣ отразива върху армията? Нима партизанствуваше другъ единъ нашъ началникъ на армия, който бѣше съобщилъ тукъ, въ София, че ако продължаватъ да се прашатъ все такива администратори въ Нишъ, каквито бѣха пратени въ началото, слѣдъ прѣвземането на Нишъ, той ще ги върже и ще ги прати тукъ? Нима партизанствуваше единъ отъ виднитѣ македонски дѣйци, Александровъ, който дойде тукъ въ София, за да доложи, че поведѣнието на администрацията въ новитѣ земи е неутрально?

Азъ се спрѣхъ върху тѣзи три малки нови, неизнесени отъ трибуна факти, за да поддрѣпя всички мои другари въ Парламента, които говореха по въпроса за безредието и корупцията. Г. г. народни прѣдставители! Правителството, за да запази прѣстижа на властта, въстава противъ тия обвинения. Азъ прѣдпочитамъ, имѣсто да въстава противъ тѣхъ, нека въстане противъ самата корупция и самото безчиние, за да запази прѣстижа на страната въ очитѣ на новитѣ българи, които ние освободихме. (Ржкоплъскане въ лѣвницата)

Оставатъ ми още два-три въпроса, които азъ ще разгледамъ по-накъсо, отколкото тѣзи, съ които ви занимахъ по-рано. — Единъ отъ тия въпроси е зачекнатъ въ тронното слово. (Чете) „Азъ и правителството ми“ се казва въ тронното слово — „употрѣбихме неивовѣрни усилия въ продължение на повече отъ една година отъ започване на общоевропейската война, за да постигнемъ опоразумѣние съ нашата съседка Сърбия и по мирнитѣ начинъ да си повърнемъ земитѣ, които тя ни бѣ върломно заграбила. Тия наши усилия съ осуетиха отъ непрѣклонното упорство на Сърбия.“ Цѣлниятъ български народъ бѣше за мира и неутралитета, никой не искаше войната. Но, българскиятъ народъ искаше миръ и неутралитета дотогава, доколкото тѣ можаха да му осигурятъ Македония; българскиятъ народъ разбираше добръ, че той трѣбва да използва събитията, врѣмената, които прѣживяваме. И ако използването на тия събития би могло да стане съ запазването на мира и съ продаването на неутралитета, безспорно, той бѣше за тая политика. Ние прибѣгнахме къмъ война. Очевидно сме имали за това сериозни причини, защото дори една побѣдоносна война, въ очитѣ на единъ народъ, е оправдана само тогава, когато тя е била неизбежна. И ако другояче не е могло да туримъ рѣжа върху българскитѣ земи, послѣдното сръдство бѣ това, къмъ което прибѣгнахме — оръжието, войната. Тоя въпросъ за войната, за причинитѣ, които я прѣдизвикаха, е единъ отъ най-важнитѣ, той ще си остане актуаленъ дори слѣдъ свършването на войната. Върху този въпросъ азъ бихъ желалъ да се хвърли най-голяма свѣтлина, защото около него съществуватъ най-големия и най-разнообразни политически итрици, а тѣ трѣбва да бѣдатъ разпрѣснати. Това не може да стане другояче, освѣтъ по единъ начинъ: нашето правителство да ни даде една зелена книга — врѣмената го позволяватъ — за всички дипломатически перипетии, прѣзъ които мина България, прѣди да прибѣгне къмъ оръжието. Азъ искамъ да вѣрвамъ, че уважениятъ г. министъръ-прѣдседател и министъръ на външнитѣ работи, който случайно по единъ другъ въпросъ тукъ бѣ казалъ: „Азъ ще ви чета документи“, ще ни ги прочете и мога подкана къмъ него е само за едно: това прочетане да стане частъ по-скоро, зелената книга да изгѣе по-скоро на бѣлтъ свѣтъ.

Но има два малки въпроса, незачекнати съсѣмъ въ тронното слово, но които прѣдставяватъ сжко голѣма важностъ. Първиятъ отъ тѣхъ е въпросътъ за нашитѣ отношения къмъ другитѣ двѣ балкански, съумѣли да запазятъ досега своя неутралитетъ, държавици. Въ тронното слово не е казано нищо за нашитѣ отношения спрѣмо неутралнитѣ държавици, Ромѣния и Гърция. Азъ бихъ желалъ да зная какви сж нашитѣ отношения съ тѣхъ. Не ще и дума, че ние имаме всичкия интересъ да спечелимъ за насъ тия два наши съседъ; но азъ се считамъ, дали грижата за спечелването на тѣзи два наши съседъ за България е оставена всецѣло на мощната и съюзна намъ, както казахъ, Германия, или ние се мѣтимъ на свой редъ, паралелно съ Германия да можемъ да ги спечелимъ. Каквото и да мис-

лимъ, азъ или вие, за тия двѣ държавини, въ едно всички сме съгласни, че н сега още, когато ние сме победители, добръ е да ги имаме съ, а не противъ насъ. Толкова по той въпросъ.

Последенъ въпросъ, съ който свършвамъ. Ние, за да докажемъ на правителството, че добръ разбираме опаснитѣ врѣмена, които прѣживяваме, че желаемъ да го подпомогнемъ въ мѣстното му дѣло за обединението на българската нация, охотно, почти единодушно, вотирахме, откажъ заедаваме, стотици милиона лева. Какво е нашето финансово положение, отъ гдѣ ще бѣдять посрѣщанитѣ тѣзи огромни суми? Не зная. До днешенъ день нашиятъ просвѣтенъ министъръ на финанситѣ не ни е внесълъ единъ законопроектъ за нѣкакъвъ поне заемъ, а тѣ сж срѣдствата, съ които ще има да посрѣщнемъ тѣзи огромни, прѣдизвикани отъ нуждитѣ на войната, разходи. Ние не последвахме въ тоя случай примѣра нито на Германия, съ която рамо до рамо се биемъ противъ врага, нито примѣра дори на врага ни Русия — цитирамъ умишлено една конституционна държава. Отивамъ по-далечъ: цитирамъ примѣра на Турция, дѣто споредъ онзи бюлетень, въ който се публикува само онова, което се желае отъ правителството да бѣде донесено до наше свѣденіе, се публикуваха договоритѣ за заемъ, дѣто Парламентътъ ги обсъди, вотира, и тамъ народътъ знае кредиторитѣ, знае условията, на които сж сключени тия заеми. У насъ нищо подобно. Ние, народнитѣ прѣдставители, абдикираме отъ налитѣ права, ние не желаемъ и не настояваме тия договори за заемъ да бѣдять внесени тукъ, а тѣ сж заеми, сключени въ балкитѣ на нашитѣ приятели. Дѣ е страхътъ, щото единъ договоръ, сключенъ съ нашитѣ приятели, не отъ политически, а отъ финансовъ характеръ, да бѣде разглежданъ отъ приятелския български Парламентъ? Г. г. прѣдставители! Ако повдигамъ този въпросъ, то **паше** го подигамъ, по съображение да отелужа и азъ съ скромнитѣ си сили въ труднитѣ врѣмена, които прѣживяваме. Ние печелимъ и ще печелимъ на бойното поле, но и ние можемъ да изгубимъ всичко, ако вътрѣ я караме тъй, както върви. (Ржкоплѣскане въ лѣвицата)

П. Даскаловъ: Нѣма да изгубимъ. Вие отъ когато сънувате това, досега щѣхме да изгубимъ; но нѣма да изгубимъ.

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля, моля!

А. Малиновъ: Азъ мисля, че днесъ повече отелужва на България този българинъ, който излиза на тази трибуна, за да привлече вниманието на българското правителство върху онзи нередовности и беззакония, които ставатъ въ страната, който желае да го поддържа въ мѣстнитѣ му задачи, отколжото този, който казва: Всичко е добръ, когато знаеме, че това не е истина. Тѣзи сж моитѣ подбуждения, г. Даскаловъ, който ме каратъ.

П. Даскаловъ: Вие отъ двѣ години говорите, че България пропада.

А. Малиновъ: . . . заедно съ всичкитѣ тукъ прѣдставители на опозицията да се спра върху въпроси, отъ които Вие само, г. Даскаловъ, се боите, а никой другъ.

П. Даскаловъ: Отъ двѣ години слушаме да пѣете все тая пѣсенъ. И днесъ, когато България става силна, Вие сте толкова слабъ да се занимавате съ нѣкаква зелена книга.

И. Симеоновъ: Забравете, г. прѣдседателю, на този нахалникъ да говори. Вие забранявате само на опозицията.

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

И. Симеоновъ: (Къмъ П. Даскаловъ) Машина за нечистотии всѣкога сж билъ, Даскаловъ.

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля, г. Симеоновъ.

П. Даскаловъ: Съ зеленъ умъ трѣбва да бѣде човѣкъ, за да иска зелена книга. Виждамъ зеленъ ума на г. Малинова, затова иска зелена книга.

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Правя Ви бѣлѣжка, г. Даскаловъ, задѣто прѣкъсвате.

А. Малиновъ: (Къмъ П. Даскаловъ) Атестація за ума Ви е празната Ви глава, затова за Вашето мнѣние петъ пари не давамъ.

П. Даскаловъ: Като не давате, та какво?

А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ свършвамъ своята рѣчь и съжалявамъ, че нѣкои мѣста отъ тая рѣчь дори дразниха г. Даскалова, но само него.

П. Даскаловъ: Всѣкиго дразнятъ.

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля, г. Даскаловъ.

А. Малиновъ: И като спизамъ отъ трибуната, не намирамъ, за да завърша други по-искусени и по-добри думи отъ тия на тронното слово: „Поклонѣ прѣдъ паметъта за загиналитѣ на бойнитѣ полета герои, които съ кръвта си запечатаха народното обединение!“ Ако има нѣщо, въ което не се съмнявамъ, то е това: че тия думи на тронното слово ще получатъ единодушния вотъ и единодушното одобрене на цѣлия български Парламентъ. (Ржкоплѣскане въ лѣвицата)

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Янко сакжзовъ.

Я. Сакжзовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Чувствувамъ се безсиленъ въ този моментъ, когато голѣма частъ отъ българския народъ е разпилѣна по крайщата на нашата земя, въ най-негодни условия, и когато останалитѣ българи тукъ понасятъ едни неимоверни тежести, за да поддържатъ тѣзи свои бащи и синове на бойното поле и тѣхнитѣ чада, останали тукъ, чувствувамъ се безсиленъ въ такъвъ единъ моментъ да излизамъ тукъ, на тая трибуна, шестъ мѣсеца слѣдъ оная знаменита дата, когато ни раздѣлиха отъ голѣмата частъ на нашия младъ и силенъ свѣтъ, чувствувамъ се, безсиленъ, слѣдъ шестъ мѣсеца, да излизамъ тукъ и да говоря за политиката на това правителство, което е създадо туй положение. Вие виждате, г. г. народни прѣдставители, че азъ турямъ центра на тежестъта на мога рѣчь не тамъ, дѣто по-рано говорившиятъ я тури и дѣто вие бихте желали да бѣде този центъръ поставенъ.

Питаме се ние: това Народно събрание една фикция ли е, това Народно събрание единъ миражъ ли е, нѣщо, което ни се струва, че сѣществува, и не сѣществува? Какво е това, което ние виждаме тукъ? Азъ виждамъ, г. първиятъ министъръ излизе да си гледа работата отгатѣкъ, вториятъ министъръ го послѣдва, . . . (Общъ голѣмъ смѣхъ)

А. Христовъ: (Ржкоплѣска)

Министъръ Н. Апостоловъ: Други държатъ бѣлѣженъ.

Я. Сакжзовъ: . . . а навѣрно, и мнозина отъ васъ ще отидатъ да си пиятъ кафето въ бюфета. Това показва, г. г. народни прѣдставители, само едно: че днесъ българскиятъ Парламентъ е загубилъ не само онова значение, което е ималъ, но той е изгубилъ всѣко едно значение.

Министъръ Х. Г. Поповъ: Лъжете се, г. Сакжзовъ. Г. министъръ-прѣдседателъ излизе, защото има една неотложна работа, която го вика за двѣ минути, и ей-сега щѣ дойде.

Я. Сакжзовъ: Фактътъ на излизането на г. първия министъръ не е основниятъ, безъ съмнѣние.

Министъръ Х. Г. Поповъ: Но Вие това именно изтънахте тукъ, като незачитане на народното прѣдставителство.

Я. Сакжзовъ: Азъ Ви говоря, г. министри, какво значение иматъ нашитѣ думи, шестъ мѣсеца слѣдъ извършването на она актъ съ мобилизацията, какво значение има днесъ за българския народъ, прѣдставляванъ отъ насъ тукъ, да излизаме ние да обсъждаме това ваше дѣло. Дѣ бѣше конституцията? Дѣ бѣше Парламентътъ? Дѣ бѣше оная на-

родна воля, вплотена въ тия почтени господа? Посвѣтвяхте ли се вие съ това народно прѣдставителство? Посвѣтвяхте ли се вие съ вашето болшинство, съ останалата частъ отъ Парламента, която не е меншинство, г-да — вие не трѣбва да имате кѣса паметъ. Вие не трѣбва да забравяте правата на туй меншинство, което, въ сжщностъ, прѣдставлява въ народа стотини хиляди гласа повече. Когато извършвахте оня знаменителенъ актъ, съвѣтвахте ли се вие съ цѣлото народно прѣдставителство или съ прѣдставителитѣ на това прѣдставителство? Чие дѣло вършите вие, или чие дѣло вършихте на 10 септемврий, когато свихахте българския народъ подъ знаменатта? Ваше дѣло, дѣло на валитѣ три партии ли, или дѣло на българския народъ?

Д-ръ Н. Стойчевъ: На българския народъ! Че вие не признавате българския народъ!

Я. Санжовъ: Вие ще кажете, че парламентарна традиция е, когато народното прѣдставителство съ единъ гласъ повече даде довърше на десетъ души министри, това правителство, тѣзи десетъ души министри да могатъ да поведатъ, въ името на този единъ гласъ болшинство, българския народъ на каквото това правителство иска. Това е именно и фикцията, която ви е накарала да забравите за сжществуването на това меншинство. Това е именно фикцията на единъ гласъ болшинство, която ви е накарала да забравите и вашето обѣщание, обѣщането на г. първия министъръ, че той, когато дойде сѣдбоносниятъ моментъ, България да се намѣси въ войната, ще се съвѣтва съ прѣдставителитѣ на меншеството. Това той не направи. Напротивъ, той избѣгваше да се срѣща съ тѣхъ; той не искаше даже да ги приеме, когато тѣ направили стѣпки къмъ него. Съ една рѣчь, г. първия министъръ отъ името на правителството, нарочно не зачете меншеството, нарочно прѣстѣпи своитѣ думи, за да може, необезпокоявайтъ, да извърши дѣлото, което той си бѣше прѣдначерталъ.

Е добръ, г. г. народни прѣдставители! Дѣлото, което вие си прѣдначертахте съ мобилизацията на 10 септемврий, намѣри ли одобрѣнието на българския народъ? Ето единъ въпросъ, който първи трѣбва ние да си зададемъ днесъ, когато ни се дава възможностъ да изглѣзимъ на тая трибуна и да разгледаме дѣлата на настоящето правителство. Но дѣ е народътъ? Народътъ отиде тамъ, дѣто законитѣ на страната го повикаха. Народътъ изпълнява своя дѣлътъ и на бойното поле, и въ тила. Народътъ мъжичливо изпълнява оная задача, което вие му поставихте. Подѣйте забравя, че до него моментъ въ този народъ се бориха нѣколко разрѣшения на тая задача. Ако вие вземѣхте съ васъ си правото да наложите вашето разрѣшеніе, подѣйте отъ това вади заключение, че народътъ е одобрилъ именно вашето разрѣшеніе. И само едно спасява вашето дѣло. Туй, което е спасило вашето дѣло, то е сподручаванитѣ изходъ на първата негова частъ, то е побѣдоносното извършване на оная задача, които се постави на народа отъ васъ. Но слѣдъ туй, г. г. народни прѣдставители, идаль още нѣколко моменти, не по-малко важни отъ първия. Нѣма нужда да ходимъ въ чуждитѣ истории да димъ примѣри за това, ами достатъчно ще е да се прѣхвърлимъ една година по-надирѣ, за да видимъ, че е имало случай прѣди три години, когато българскиятъ народъ, повиканъ отъ почтенитѣ господа тукъ, г. Гешовъ, г. Теодоровъ и г. Даневъ — повиканъ сжщо тѣй на оржие, сжщо така побѣдоносно извърши своята задача или задачата поставена отъ тѣхъ, но самитѣ тия господа, спинали, разумѣва се, отъ условията, въ които се поставиха, доведоха дѣлото до едно поражение.

И ето сега, г. г. народни прѣдставители, викани днесъ отъ васъ, дадена ни е свободата два мѣсеца слѣдъ като сте ни свикали, отъ 15 декемврий, да разгледаме вашето дѣло, вашето разрѣшеніе. Ето днесъ ние сме поканени да се изкажемъ какъ ние гледаме и на онова, което сте извършили досега, и на онова, което има още да извършите, докато бжде свършено онова дѣло, на което се бѣ турило началъ на 10 септемврий.

(Министъръ-прѣдседателътъ влиза въ залата)

Прѣди два мѣсеца, г. г. народни прѣдставители, ние имаме честта всички тукъ подъ редъ, дори и отъ ваша страна нѣкои, да прочетемъ нѣколко думи въ видъ на декларация за извършеното отъ васъ. Днесъ пристѣпваме къмъ подробното обяснение на малкитѣ, дребнитѣ точки на тая декларация.

Г. г. народни прѣдставители! Вие ни повикахте на една работа, на която ние не бѣхме съгласни. Вие повикахте цѣлия български народъ да разрѣши задачата на своето обединение по единъ начинъ, който бѣ само на васъ изгоденъ, само въ вашето прѣдставление се смѣташе изгоденъ. Вие знаете много добръ, както и по-рано казахъ, че въ срѣдата на народа имаше борба за начина, по който трѣбва да бжде разрѣшена тази задача. И слѣдъ като ни отгѣхте възможността досега да се изкажемъ по това, вие ще бждете търпѣливи, онуй, което отъ два мѣсеца и отъ шестъ мѣсеца не сте чули, да го търпѣливо изслушате днесъ.

Прѣди всичко, г. г. народни прѣдставители, войната, наложена на българския народъ, е една война непопулярна, . . .

Отъ дѣсно: А-а-а!

Я. Санжовъ: . . . не само защото е война, като всѣка война, но тя е непопулярна и затова, защото въ съзнанието на този народъ и на неговитѣ прѣдставители не се вижда начинътъ, по който балканскиятъ въпросъ, частъ отъ който ние разрѣшаваме, не се вижда начинътъ, по който той ще бжде разрѣшенъ.

К. Панайотовъ: Балканската конфедерация пропадна вече.

Я. Санжовъ: Първата частъ е тази, която казахме — побѣдоносното завладѣване на земитѣ, които принадлежатъ на българския народъ. Но задържането на тия земи, кѣто прѣди малко каза г. Малиновъ, цитирайки думитѣ на германския императоръ, задържането на тия земи, възможността на едно по-нататъшно за въ бѣдаще дълготрѣмнно животуване тукъ, на Балканитѣ, този въпросъ разрѣшихте ли го вие, турихте ли вие началото на неговото разрѣшеніе? Азъ бихъ искалъ да чуемъ отъ компетентното мѣсто. И по-рано, когато министърътъ на финанситѣ, г. Тончевъ ходи въ Европа, и сега, когато г. първия министъръ, заедно съ нашия царъ, ходи и въ Германия и въ Австрия, какъ се набѣлява, какви общи очертания дадохте на оная възможностъ да задържите спечеленото, което се състои въ слѣднитѣ два факта: първиятъ — че войната е още несвършена и на единия, и на другия край, и втория — слѣдъ свършването на войната, какъ ще се живѣе, какъ ще се работи на това мѣсто на Балканитѣ при новитѣ положения, които ще създаде тази война.

Прѣди всичко, смѣтаме за необходимо отъ наша страна да ви заявимъ и да ви обърнемъ вниманието, че всѣко едно по-нататъшно намисане на българския въоръженъ народъ на южния край, тамъ, дѣто още неприятелътъ стои, и на горния край, на сѣверо-западъ или на сѣверъ, отъ дѣто сжщо ни заплашватъ, всѣко едно по-нататъшно отиване, било въ самозабравата на побѣдоносѣца, било въ неяснителността на завладѣтели, било въ каквито и да бждатъ други човѣшки слабости, всѣко едно по-нататъшно вмѣкване на въоръжения български народъ би било пакостно за нашата страна. Не знаемъ, не чуемъ въ това свещено мѣсто отъ г. министъръ-прѣдседателя думитѣ, че българскиятъ въоръженъ народъ си е завършилъ своята задача. А това трѣбваше да бжде казано. На югъ, къмъ Гърция, ние, българитѣ, не бихме искали да видимъ нашата намѣса. Това ще ви го кажатъ всички, които сж подъ оржие, и всички, които сж въ тила. Какво ще ни каже вашата политика, вашето прѣдвиждане, ние го очакваме; но азъ не мисля, че вие ще можете да ни убѣдите въ необходимостта българинътъ да отиде вторично да си тропи главата къмъ Солунъ, за да обезпечи окончателната побѣда на оная група, въ която ние сме влѣзли като една частъ. Ние влѣзохме въ тази голѣма коалиция случайно, съ цѣлъ за достижение само на лично наши, частно наши, български национални цѣли — така поне вие заявихте — и слѣдователно, границата на нашата намѣса е вече дадена. Не ние отворихме война на съглашението, не ние вмѣкнахме всички тия сили едни срѣщу други, не ние бѣхме причината на европейската катастрофа. Слѣдователно, като сме се намѣсили кѣсно, съ една опрѣделена цѣль — достижение на националнитѣ идеали — съ това трѣбва, по възможностъ, и да завършимъ нашата военна намѣса. На югъ, къмъ Гърция, значи нашата азия трѣбва да бжде, да продължи, по-възможностъ, дотошова, довол-

кого то изисква военната отбрана. Що се касае до съверъ, до Ромъния, оудѣто може да дойде една опасностъ за насъ, . . .

Д. Кьорчевъ: Значи, другото, колкото до Гърция, одобрите?

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Я. Санжовъ: Азъ се затудихъ на туй възражение отъ тая страна. (Сочи крайната дѣвица) Идете си на мѣстото, г. Кьорчевъ, въ дѣсницата. Що се касае до Ромъния, азъ признавамъ, т. е. народни прѣдставители, вие всички усѣяваме неправдата, която владѣющитѣ класи на тази страна извършиха спрямо България прѣди нѣколко години. Ние я чувствуваме толкова по-дълбоко, че отъ насъ се откасна една частъ, едно население, което 35 години заедно съ насъ, спомогало да бѣде изградена-млада България, едно население, спомогнало за нашата култура, за нашето политическо развитие. И затуй ние чувствуваме тази загуба или съчувствуваме на опова угнетено положение, духовно, политическо, нравствено и икономическо, ако щете, което усѣятъ откажнатитѣ отъ насъ, българи. Но, г. г. народни прѣдставители, въ тия моменти на ролѣми, катастрофални събития, колкото ли да бѣде сѣкша за насъ тази откажната частъ, за тази частъ отъ нашето голѣмо народно тѣло не бивало би да туримъ на рискъ и спечеленото съ побѣдоносния холъ на нашата войска, завоеването на македонскитѣ земи, а още повече да туримъ на рискъ и самото съществуване на майка България.

Нашето желание, нашето прѣдупрѣждение, ако щете, въ този случай би било, да бѣдемъ колкото се може по-осторожни, по-внимателни къмъ налитѣ съсѣди, за да не става нужда да се прибѣгва къмъ военна намѣса за опзи край.

Г. г. народни прѣдставители! Тия сѣ двата голѣми факта, които непосредствено слѣдватъ отъ политиката на едно завоевание на Македония.

Но има и други едни политически факти, на които не би било злѣ още сега да се обърне внимание. Азъ знамъ, че тѣ по сѣ на дневенъ редъ и политичитѣ, особено налитѣ държавници, не обичатъ да говорятъ за тѣхъ. Но това нѣма да ме спрѣ, защото отъ всички се вижда, сега е началото на ония политически послѣдствия, съ които българскитѣ Парламенти ще има да се занимава, може-би, подиръ 5—6 мѣсеца; сега сѣ кроескитѣ, сега сѣ наченкитѣ на тия политически послѣдствия, съ които ще има да се занимаемъ слѣдъ като тѣ вече станатъ свършени факти. Думата ми е за новото разположение на силитѣ въ Балканския полуостровъ — една тема ако щете, академична, за която тукъ не може да се говори, но за която хората говорятъ, за която хората дѣйствуватъ и подготвятъ да бѣде тѣй или инакъ разрѣшена. И въ Германия, и въ Австрия, и въ Унгария, и въ България, въ срѣдната на правителството става размѣна на мнѣния въоху бѣдапитѣ очертаня на държавитѣ на Балканския полуостровъ. Вие виждате да се очертава една самостоятелна Албания, едно Черногорско княжество, виждате да се очертава дори едно малко сръбско кралство, и вие виждате прапичитѣ на България да се проследватъ нагорѣ до едно съединение, до едно обляжение съ унгарскитѣ граници. Азъ бихъ се попиталъ: при такова едно бѣдащо очертане на държавитѣ въ Балканския полуостровъ, разрѣшава ли се онзи въпросъ, който вие се наехте съ силата на оржикето и въ съюзъ съ централнитѣ сили да отидете да разрѣшите? Кое се разрѣшава отъ този въпросъ? Отъ този въпросъ се разрѣшава само едната му частъ, че вие вземате въ прапичитѣ на България ония земи, които смѣтахте за български, и още при това турите една голѣма частъ земи, които прѣди хиляда години налитѣ царе Крумъ, Симеонъ, Монтанъ сѣ били завоевали. (Смѣхъ въ крайната дѣвица) Азъ чувамъ, г. г. народни прѣдставители, отъ почтеното прѣдседателско мѣсто да ми се казва, че сме имали исторически права надъ тия земи. Историческитѣ права, безъ съмнѣние, сѣ една известна сила, тѣ иматъ значение, но кое е по-раншното право, бихъ попиталъ азъ г. прѣдседателя, . . .

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Правото на по-силния.

Я. Санжовъ: . . . дали е туй на Византия, която е владѣла тия мѣста, или на Турция, която ги е владѣла

500 години? Г. прѣдседателятѣ ме поправа или се поправа, като казва, че това било правото на по-силния. Е добръ, ако вие продължавате да градите политиката на България върху правото на по-силния и само върху това, то тогава вие не можете да бѣдете сигурни, че утрѣ при една друга политическа констелация правото на другъ по-силентъ ще отнеме туй право на васъ, по-слабитѣ.

В. Кознички: Така, нѣма съмнѣние.

Н. Панайодовъ: Значи, трѣбва да бѣдомъ винаги силни и готови.

Я. Санжовъ: Какво разрѣшавате тогава ви питамъ азъ? Трѣбва да бѣдете силни, спрува що спрува. Така ли? И вие мислите, че съ това ще разрѣшите и българския националенъ въпросъ и бѣдащето живѣне на България?

Г. Занковъ: Ние го разрѣшихме вече.

Н. Панайодовъ: Силата.

Я. Санжовъ: Силата не е на страната на 3 милиона души, силата не е на страната и на 7 милиона, колко вие ще бѣдемъ; силата е, ако щете, или на страната на ония 65 милиона нѣмци, които сѣ въ Германия, съединени съ 50 милиона въ Австро-Унгария — 115 милиона, въ централнитѣ сили, или силата е въ Русия, която има 160 милиона, но която не е достигнала още до една висока индустриална степенъ, та да може да използва силата на милионитѣ на своитѣ граждани. Вие играете една хазартна игра, вие, малкитѣ народи, малкитѣ правителства, играете съ бѣдащето на валитѣ народи въ една хазартна игра, когато се поставяте на принципъ „правото на по-силния“. Правото на по-силния утрѣ ще накара васъ да водите — както ви и накара — да водите политиката на по-силния. Тогава, г. г. народни прѣдставители, вие би трѣбвало да се отречете отъ всѣкакво достигане на национални идеали и на национално съществуване, защото, ако вие днесъ градите валтата политика въз основа на туй право на по-силния, утрѣ то ще бѣде срѣщу васъ и, слѣдователно, валтитѣ задачи, валтето разрѣшение днесъ на тѣхъ ще коштува на народа само хилядитѣ жертви, и резултати нѣма да има.

Министъръ Д. Петковъ: Кажете кое е вашето гледище.

Я. Санжовъ: Тукъ, на Балканския полуостровъ, отъ хиляди години е дѣйствувало правото на по-силния и е донасяло само злопастие за хората, които сѣ живѣли въ него. Неотдавна менѣ ми се случи да чета една антропологическа книга за титоветѣ на южнитѣ славяни. Не могатъ тукъ, въ България да установятъ единъ български националенъ типъ. Това е една ужасна смѣсница отъ стари тракийци, илирийци, хуни . . . (Смѣхъ въ дѣсницата) . . . отъ тюркски племена, отъ византийци, отъ готи, и вие днесъ говорите за единъ националенъ типъ, за национално единство.

Д-ръ Д. Тодоровъ: Не е важенъ само типътъ.

П. Даскаловъ: Оставете хунитѣ и готитѣ. Признавате ли, че съществува български народъ?

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Я. Санжовъ: Г. г. народни прѣдставители! Колкото и да ви се прѣдстава въ смѣшна форма картината, която ви нарисовахъ, за утрѣшното бѣдаще на тия обединена България, вие не можете да избѣгнете, да видите сериознитѣ опасности, които се криятъ въ нея.

П. Даскаловъ: Вие не ми отговаряте на въпроса.

Я. Санжовъ: Азъ не съмъ дошълъ да отговарямъ на вашитѣ въпроси, а да развивамъ мисълта си така, както азъ я разбирамъ.

П. Даскаловъ: Азъ ще Ви отговоря.

Я. Санжовъ: Послушайте сега и избѣте послѣ на трибуната и отговорете.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля, г. Даскаловъ, стига съ прѣкъсванията.

Я. Санжзовъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ ви питамъ: нима туй бѣдаце, което готвите при тѣзи констелации, въ които сте втѣзали, при тѣзи политически комбинации, въ които сте се вързали, не е тъй-же несигурно, както и онова, което прѣди една-две години отъ тази страна (Сочи групата на Гешова и Данева) бѣха започнали да то създаватъ. Дакже, ако щете, като вземемъ да сравнимъ днешното, което вие ни прѣдставяте като бѣдаце на България, съ онуй, което тогава всички бѣхме го като-че-ли досѣгнали, онова имаме и повече шансове на съществуване, отколкото това, което ще ни се създаде днесъ.

Отъ дѣсницата: А-а-а!

Я. Санжзовъ: Вие не ще можете да изличите на Балканския полуостровъ тия нации.

Вие можете да разрушите тѣхната държавна организация, вие можете да имъ наложите каквато щете форма на управление — нациитъ въ 20-тия вѣкъ ще продължаватъ да съществуватъ въпреки всичкитъ ваши искусствени сръдства, въпреки всичкитъ измислени и измѣдрени форми, въ които ще се мжчатъ да втикнете тия нации. Вие нѣма да заличите сръбската нация отъ лицето на свѣта, докато тя съществува въ Австрия, въ Унгария, докато тя си има извѣстна територия въ която да живѣе.

Нѣкои отъ дѣсницата: Въ Корфу.

Г. Занювъ: Въ Шумадия

Я. Санжзовъ: . . . макаръ и въ Шумадия да е, въ която тя живѣе и расте.

П. Даскаловъ: По-далечъ тя отиде — до Искъра.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) —

Я. Санжзовъ: Г. г. народни прѣдставители! Попитайте г. министра на вътрѣшнитъ работи, попитайте и нашитъ военнопочалници тамъ, и тѣ ще ви кажатъ за чувствата, които владѣятъ въ това население.

П. Даскаловъ: Тѣ ще се измѣнятъ.

Я. Санжзовъ: Тѣ могатъ да се измѣнятъ до извѣстно врѣме.

П. Даскаловъ: Вие знаехте ли прѣди 40 години какви бѣха тия чувства.

Я. Санжзовъ: Но забѣлжете, че при новитъ условия на съществуване, при съществуването на книжнината, на сѣмощията, всичкото онова, което културата ни е дала, днесъ никой не е въ състояние да заличи една нация отъ лицето на земята.

П. Даскаловъ: Никой не иска да прави това.

Я. Санжзовъ: И ако градите бѣдацето на българския народъ върху изчезването на сѣбѣдни нации и на държавнитъ форми, въ които тѣ сж се проявили, вие го градите върху една пѣсъчна основа. И днесъ вие вече виждате, че и въ Австрия, и въ Унгария — туй и г. първиятъ министеръ ще ви го засвидѣтелствува насамъ — сж замислени сжко така за туй бѣдаце, което прѣдлежи на Балкана. И тамъ още отъ сега искатъ една по-голяма Албания, и пакъ една възможна Сърбия. Вие нѣма да измѣните бѣдацето съ вашитъ желанія, то ще си остане тъй-же тревожно, тъй-же пълно съ опасни послѣдствия, както е било досега.

П. Даскаловъ: Вие ни приписвате желанія, които нѣмаме.

Я. Санжзовъ: Второто нѣщо, значи, на което вие ще имате да обърнете вашето внимание, а особено на г. министър-прѣдседателя, то е разрѣшаването на проблемата: какъ ще живѣятъ тѣзи народи на Балкана? Не слушайте

тѣзи, които въ лекомислието си и въ алчността си сж забравили вълнатата задача, за която сж повикали. (Нѣкои отъ крайната лѣвица ржкоплѣскаватъ) Тѣ се смѣятъ надъ това, но утрѣ съ тѣзи въпроси ще има да се срѣщнатъ тѣхнитъ синове и внуци, както имаха да се срѣщатъ г. Даневъ и г. Гешовъ съ намѣренитѣ на своитѣ съюзници. Сжко такива пълни съ послѣдствия бѣха и тогавашнитѣ наши прѣдупреждения.

Д-ръ Н. Стойчевъ: Само, че не бѣха съюзници, а измѣнници.

Я. Санжзовъ: Въпроситѣ за Балканитѣ нѣма да се разрѣшатъ отъ Васъ, г-не, който ми възражавате. . .

Д-ръ Н. Стойчевъ: Нито отъ Васъ.

Я. Санжзовъ: . . . а трѣбва да се разбератъ вѣковно, съ полустотѣтия, съ вѣрвизната съ десетѣ години тенденция на развитие, и тогава да държите смѣтка за тѣхъ, а не въ упоенieto на вашето побѣдоносно оржжие да отивате да черпаете граници, неестествени, несъгласни съ новото положение на нѣщата.

П. Даскаловъ: Напротивъ тѣ сж естествени.

Я. Санжзовъ: Това е второто нѣщо, което имахъ да ви кажа.

По-нататѣтъ, г. г. народни прѣдставители, азъ оставямъ тая областъ и минавамъ къмъ онова, къмъ което сме си и по-близки и въ което мислимъ, че бихме могли тукъ, въ вашата срѣда да намѣримъ повечко подкрѣпа. Тя е областъта, за която пѣколко пѣти тукъ сме ви обърщали вниманието, че тамъ трѣбва да има единодушие, че тамъ трѣбва по възможностъ всичкитѣ сили на народа да бѣдатъ сплотени, за да не отидатъ и тия нови жертви, и тия нови усилия на халостъ, на вѣтъра. Смыслътъ на националното съществуване, ако има нѣкакъвъ смисълъ, не може да бѣде по-другъ освѣнъ благоденствие на членовѣтъ на нацията. Ако вие сте изпратили голѣма частъ отъ българския народъ на бойното поле за изпълнение на вашата задача, вие ще трѣбва тукъ заедно съ насъ да направите, што изпълнението на задачата отъ страна на народа да бѣде по възможностъ по-леко. Говорихме и за политическитѣ пѣли, които ще поставите на тия хора — остава да говоримъ за тѣхното съществуване като личности, като хора, за тѣхното продоволствие, за тѣхното санитарно състояние.

И въ туй отношение не сте само вие и не сме само ние, които знаемъ фактитѣ. Съ хиляди войници се върнаха отъ мѣстата си и тѣ ни донесоха най-скръбни новини. Войникитѣ нѣматъ съ какво да се прѣхранватъ, нѣматъ съ какво да бѣдатъ оздравени. — По миналата година тукъ се четоха оплаквания за лошото продоволствование, за лошото санитарно състояние на войската но ние виждаме, за голѣма жалостъ, че въ туй отношение нашата организация не е могла да направи нищо повече отъ онова, което е направила по-рано. Войникитѣ се хранятъ съ половинъ хлѣбъ, а нѣкъждъ ще намѣрятъ картофи и лукъ въ голѣмо количество, даже и поникнали се хвърлятъ въ смѣтѣта. Въ продоволствието на войската се вижда една голѣма неуверелица, липса на всѣкава организация. Азъ бихъ искалъ да видя напнятъ прѣдседателствующъ да излѣзе да ни каже какъ той намира днесъ санитарното състояние на войската. Азъ помня неговия плачъ тукъ, формаленъ плачъ отъ тая трибуна, за лошото санитарно състояние на нашата войска въ миналата война. Но днесъ това санитарно състояние не е по-добро.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Много по-добро е, г. Санжзовъ.

Я. Санжзовъ: Може да е по-добро нѣкъждъ, въ нѣкой мѣста.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Навѣждѣ.

Я. Санжзовъ: . . . но изобщо тамъ има много да се желае, и вашитѣ усилия трѣбва да бѣдатъ насочени, за да бѣдатъ прѣмахнати тѣзи два голѣми недѣли.

Слѣдъ туй, г. г. народни прѣдставители, ще ми позволите да се спра и върху друга една страна отъ нашия

вътрешен живот, която не е по-малко важна за доброто изкарване на започнатото дѣло.

Не зная защо ние, народните прѣдставители, започнахме да се свѣннимъ тукъ, право въ очитѣ на отговорнитѣ лица и на отговорното болшинство, да кажемъ пълната истина тъй, както си я знаемъ. Азъ си припомнямъ, г-да, когато вие бѣхте на тая стража, на лѣвицата, припомнямъ си какъ говорихме за всички опѣзи неправилности въ реквизирането и въ военнитѣ доставки. Реквизирането прѣзъ тая война не е по-добро отъ реквизирането прѣзъ миналата война; доставкитѣ не сѫ по-правилни отъ миналитѣ.

Нѣкой отъ крайната лѣвица: По-люпи.

Я. Санжзовъ: Подсказватъ ми тукъ хора, които иматъ възможност да ги знаятъ, че били по-люпи. И дѣйствиелно, г. г. народни прѣдставители, реквизираното е твърдѣ много, по туй, което е реквизирано, не е доставяно на мѣстото, дѣто е било потребно. Доставки сѫ направени твърдѣ много, но тия доставки не ни свидѣтелствуватъ за една по-голяма правилност, отколзкото прѣди — сѫщата корупция, сръщу която имаме да се оплакваме прѣди, владѣе и днесъ.

К. Пастуховъ: Въ по-голямъ размѣръ, защото сега има повече търговци безъ патентъ отъ сръдцата на дѣсницата.

Я. Санжзовъ: Възможно е да бѣде въ по-малкъ размѣръ, възможно е да бѣде и въ по-голямъ размѣръ. Но азъ, което не виждамъ, г. г. народни прѣдставители, то е слѣдното: че нито отъ страна на болшинството, нито отъ страна на правителството не виждамъ доброто желание, за да се прѣкъснатъ и лопата реквизиция, и неправилнитѣ доставки — корумпирани, развратителнитѣ доставки.

Г. г. народни прѣдставители и г. г. министри! Днесъ, като-че-ли около всѣко едно министерство се е основала една ходатайска кантора, . . .

К. Пастуховъ: Вампирско бюро.

Я. Санжзовъ: . . . за да може по единъ най-безсраменъ начинъ да бѣде прокарано най-алчното, най-жестокото египетично стрѣмление за обогатяване. Г. г. народни прѣдставители! Прѣди нѣколко дена, когато се говори по свѣтхосмѣтния кръгъ за издръжката на комитета за обществената прѣдвидливостъ, изтъгнаха ми се факти. Ето оная денъ тукъ, въ очитѣ на г. министър-прѣдседателя се каза за доставката на 700 вагона брашно и царевича за Турция. Г. министър-прѣдседателя каза, че тая слѣлка била улипожена. Ние вчера и днесъ научихме, че г. военниятъ министъръ напосово е заповѣдалъ да бѣде изпълнена тая доставка.

Д-ръ П. Джидровъ: Подъ страхъ на отговорностъ на ония, които не изпълняватъ тая заповѣдъ.

Я. Санжзовъ: Това е единъ примѣръ, г. г. народни прѣдставители. Ами тия примѣри сѫ стотина И когато вие отидете и заговорите на свѣдующи народни прѣдставители, или отидете по-горѣ да заговорите на близкитѣ до г. г. министритѣ, започвате вече да чувате, че тѣ не сѫ виновни, на които вие говорите, но тѣхнитѣ компли. Вие ще видите, че въ тѣхъ разкраската на гупни правителствена коалиция вече се усѣща едно прѣхвърляне на отговорността отъ едно лице на друго, отъ една група на друга, отъ единъ пентъръ на другъ. Г. г. народни прѣдставители, не знамъ, дали сѫ нужни по тоя въпросъ гримки думи и изоболчителни слова. Достатъчно е констатирането на факта, за да заговори той самъ за себе си. Нима, г. г. народни прѣдставители, пълното туй военно положение, което вие, мимо напето желание, мимо наптитѣ протести, внесохте, пълната тая цензура, която наложихте, нима тия двѣ велики репресивни сръдства ще ги употребите като едно покривало, задъ което да се възпатѣ тия безсрамни търгуваня съ най-сѣкпото на народа? (Ражкопѣскане въ лѣвицата.)

Г. г. народни прѣдставители! Азъ не съмъ попадналъ въ тона на проповѣдникъ-изобличителъ, но ми се струва, че тукъ единъ денъ, отъ сѣщото мѣсто други хора, други прѣдставители, ще заговорятъ на този тонъ, и азъ не зная кой отъ васъ ще бѣде тукъ да чуе това изобличение. И азъ се чудя, когато вие намирате свобода въ туй врѣме да

можете да вършите тия непрѣпорочителни работи, азъ се чудя какъ вие нѣмате даже търпѣние да изслушате една критика, която се отнася до бѣдѣето на тая нация, на която вие сега ужъ създавате обединението.

Г. г. народни прѣдставители! Този въпросъ не е въпросъ само за днесъ. Неговитѣ послѣдствия ще бѣдатъ най-тежки утрѣ — сѣщо като ония политически послѣдствия, за които по-рано говорихъ — и тѣ ще се чувствуватъ отъ народа толкова по-злѣ, че този народъ днесъ е изоставенъ самъ на себе си съ свои сръдства, съ свои сили да може да прѣкара живота си и да поддържа синовитѣ си.

Има още два въпроса, г. г. народни прѣдставители, на които ние се спираме и ви казимъ да се замислите, защото тѣ не могатъ да бѣдатъ вече оставени безъ надлежното внимание — това е помощта, която е необходима да се дава на напето население и това сѫ мѣркитѣ, които трѣбва да се взематъ за спирането на голѣмата сѣкпотия. Ето двата голѣми въпроса, които оставатъ да бѣдатъ разглеждани отъ насъ и които мисля, биха обединили всички ни. Г. г. народни прѣдставители, азъ виждамъ днесъ, че се разалва единъ законопроектъ за увеличаване помощта на войнишкитѣ сѣмейства съ 5 л. повече — отъ 40 на 45 л. Безъ съмнѣние, това е добро дѣло, по достатъчно ли е? — ето кой е въпросътъ.

И. Веселиновъ: Достатъчно е.

Я. Санжзовъ: Вие, г. Веселиновъ, който говорите, че това е достатъчно. Вие не си давате добра смѣтка, какво нѣщо е достатъчно.

И. Веселиновъ: Напротивъ, защото много добръ познавамъ нуждитѣ на бѣдното население, затуй казвамъ, че за него е достатъчна тая помощъ. Най-добросъвѣстно ви казвамъ, че сумата 45 л. е прѣдостатъчна.

Я. Санжзовъ: Прѣдостатъчна? Намалете я тогава, щомъ е прѣдостатъчна.

И. Веселиновъ: Защото тѣзи пари внасятъ въ спестовната каса на съхранение, защото отъ тѣхъ пращатъ пари на войнишкитѣ отъ фронта, защото отъ тѣзи пари копуватъ роки и украшения и правятъ разходка съ файтонъ — нѣщо, което единъ бѣденъ човѣкъ не може да прави.

Я. Санжзовъ: Съ 100% е посѣкпналъ животътъ.

И. Веселиновъ: Защото е посѣкпналъ животътъ, затуй имъ се дава помощъ. Не имъ се даде помощъ въ миналата война, защото животътъ бѣше сравнително по-евтинъ.

В. Коларовъ: Вие днесъ повикахте народа на война, взехте мжжетѣ, трѣбва да го поддържате.

И. Веселиновъ: Цѣльта на помощта не е да се направятъ хората богати и да спестятъ пари, а да се подпомогнатъ въ нуждитѣ на своя животъ.

Д-ръ П. Джидровъ: Направете смѣтка колко струва хлѣбътъ, лукътъ, сиренето и ще видите, че е недостатъчна помощта за градското население.

И. Веселиновъ: Защото сиренето и другитѣ продукти сѫ сѣкли, затуй не работятъ, а очакватъ само на помощта на държавата.

В. Коларовъ: Вие правите лѣнтия тия жени и дѣца, на които взехте мжжетѣ.

И. Януловъ: Не ви е срамъ! (Скарване между И. Януловъ и И. Веселиновъ).

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Права ви бѣлѣжка г. Януловъ и г. Веселиновъ.

И. Януловъ: 10 лева се даватъ на човѣкъ, за хлѣбъ не стигатъ, а въ това врѣме вие се занимавате съ милиони гешепти да правите.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Януловъ! Втора бѣлѣжка Ви права.

И. Януловъ: Ние имаме морално право да кажемъ това, защото милиони се крадатъ.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Трета бѣлѣжка Ви правя, г. Януловъ.

И. Януловъ: И петтистъ тифъ ще има, и епидемии ще има, ако не подпомогнемъ народа.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Януловъ! Прѣдупрѣждавамъ Ви, сѣднете си. И Васъ, г. Веселиновъ, Ви моля да бждете по-сѣкојини.

Д-ръ Х. Георгиевъ: Тукъ не е мѣстото да си правите реклама.

И. Януловъ: Моля Ви се, бждете внимателни, т. Георгиевъ.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Януловъ! Понеже Ви направихъ три бѣлѣжки, заявявамъ Ви, че щомъ прѣжжешете нѣкого...

Я. Санжовъ: Г. г. народни прѣдставители! Споръ се води, дали 45 л. сѣмъ достатъчни или недостатъчни. Недѣйте забравя г. Веселиновъ, че 45 л. това е максимумътъ, това е за 4-членно сѣмейство, това не е минимумътъ. Понеже говоримъ за справедливостъ и за едно по-правилно удовлетворение нуждитъ на населението, добръ е, че се е направилъ това повишение, а по-добръ ще бжде ако се направи още, максимумътъ на помощта да бжде 50 л. Но трѣбва да се направи и още една необходима добавка. Г. г. народни прѣдставители, за градското работно и занаятчийско население, което нѣма другъ източникъ отъ каждо да си достави това, което селянинътъ може да достави за себе си.

Отъ дѣсницата: Това е вѣрно (Протестъ отъ земледѣлската група).

С. Златевъ: Тогавъ и на чиновниците да не се дава по-много отъ 50 л.

Я. Санжовъ: Изслушай ме. Ако азъ въ моето размишление съмъ се принудилъ да поискамъ да се направи това различие като добавка — сѣлѣдъ като се удовлетвори онуй, което ние паричаме правилно стюмагане на населението — прѣдъ видъ на прѣполѣмата скжпотия на извѣстни прѣдмети въ града, които се купуватъ съ пари, а не могатъ да се доставятъ съ собственъ трудъ, то смѣтаме, че това е удовлетворението на скжщото онуй удовсто. Коего вась ви вълнува, когато искате да бждатъ всички равно гледани. Именно, равно да погледнешъ въ случая на населението въ неговото подпомагане, трѣбва да се направи тази добавка. Тя не закача по никакъ начинъ селското население, не му намалява помощта, но задоволява ония градски класъ, които не могатъ съ свои собствени рѣцѣ да задоволяватъ тѣзи нужди, които иматъ.

Г. г. народни прѣдставители! По задоволяването на войншките сѣмейства е казано тукъ достатъчно. Остава да бжде направено нѣщо много, нѣщо сериозно по скжпотията. Оня денъ, когато се повдигна тукъ въпросътъ за централния комитетъ за продоволствуване на населението, изказаха се отъ наша страна много искрени и много подходящи за случая думи. Азъ се научихъ, че вчера г. министър-прѣседателътъ е ималъ свѣщане съ прѣдставителитъ на партиятъ, които влизатъ въ тоя новъ комитетъ и е далъ съгласието си да направи всички възможни реформи въ тоя комитетъ и да го снабди съ всички възможни сръдства, за да могатъ неговитъ рѣшения да иматъ значение за нашата страна. Ако това бжде направено, макаръ и късно, ние можемъ да се надѣваме, че на онази голѣма скжпотия, която души градското и селско население, ще бжде турена една граница.

Г. г. народни прѣдставители! Въ туй отношение бихъ искалъ още една дума да добавя. Мнозина тукъ говорятъ, че ние не можемъ да искаме продуктитъ да бждатъ у насъ на една ниска цѣна, когато тѣхната цѣна на европейския пазаръ или въ сѣсѣднитъ държави е тѣй висока. Ние живѣемъ, г. г. народни прѣдставители, въ едно принудително врѣме, и въ туй принудително врѣме едни принудителни мѣрки биха могли да бждатъ тѣй-же общи у насъ, както и отиването подъ знамената. Държавата може да наложи за просъществуването на своето население една принудителна мѣрка, безъ съмнѣние, като се взематъ прѣдъ видъ всички обстоятелства, трѣбва да бжде неспрѣмливо взета. Безъ принудителни мѣрки тоя комитетъ не ще може да докара онова, което може да бжде очаквано отъ него.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ завършихъ развитието на ония точки, които стоеха въ нашата декларация. И когато слизамъ отъ трибуната обръщамъ ви вниманието, на васъ и на правителството, само върху едно сръдство още, върху едно главно условие, за да може и започнатото дѣло да се свърши благополучно, безъ катастрофи и останалитъ свѣтъ въ страната да може да изтрае до невидимия край на войната. То е, г. г. народни прѣдставители, двойно; то е, може да се каже, оная основа на която е почивало цѣлото създаване на българския народъ. Това условие е свободното разискване на всички ония задачи и всички ония проблеми, които животътъ ни носи. Вие не можете да имате туй свободно разискване, докато вие оставяте печата, общественото мнѣние да бжде тѣй задупавано и тѣй факшифицирано отъ шепната цензура. Г. г. народни прѣдставители! Воспититъ могатъ да бждатъ добри военни водители, но ние видѣхме, че тѣ сж лоши тилови дѣйци — въ тѣла тѣ се указватъ негодни — а вие искате да възведете военнитъ още и въ регулаторъ на българското обществено мнѣние. Това е най-голѣмата безсмислица, която може да се очаква отъ едно военно съсловие. Ако вие ми посочите, че и въ Германия цензурата е въ военни рѣцѣ, азъ ще ви покажа съ десетки германски вѣстници, въ които всички въпроси на тѣхния животъ се разискватъ почти така свободно, както по-рано.

Нѣкой отъ лѣвицата: Има даже официално издание, въ което се прѣдава какво пише за Германия чуждестранната преса.

Я. Санжовъ: Вие пи държите откъснати отъ вѣншния свѣтъ, вие не можемъ да получаваме вѣстникитъ, мнѣнията на вѣншния свѣтъ; ние не можемъ и отъ тукъ да пращаме тукашни извѣстия за тоя вѣншенъ свѣтъ. Общението между вѣншния свѣтъ и България е прѣжжето, и то дотолкова, че даже въ гр. София 3 дена трѣбва да минатъ, за да се получи едно писмо. Оня денъ единъ вѣншенъ прѣдставителъ ми посочва едно писмо, което той изплатилъ на единъ тукашенъ търговецъ на 13 януарий, а търговецътъ — извѣстна фирма — го получилъ на 17, 4 дена сѣлѣдъ като е подадено писмото. Съ това писмо той капи търговеца да се свѣщнатъ вечерята. Човѣкътъ си е помислилъ, че е въ Берлинъ или Виена, та на скжния денъ да може да види тогава, когато показва, а то 4 дена сѣлѣдъ това се прѣдава писмото. Г. г. народни прѣдставители! Такова едно задържане на писмата е повече отъ анархия.

Що се касае до цензурата, четелчете какво става. Оня денъ искренитъ глуми на нашия прѣдставителъ Бозвелневъ, които бѣха тѣй внимателно слушани отъ всички васъ и въ дупната ви одобрѣния, не можаха да намѣрятъ оставкъ въ печата, защото цензурата заличи всичко, и трѣбваше втори и трети пътъ да се попишуватъ нѣкои работи, за да могатъ да бждатъ прѣжжени поъ цензурата. Г. г. народни прѣдставители! Това не само че е безполезно, вѣдно по това е най-сѣтѣ и смѣшно. Та какво казва нашиятъ другаръ Бозвелневъ, което да не може да бжде казано въ печата, което да не могатъ да четатъ нашиятъ граждани? И да не мислите, че съ това прѣдпазватъ гражданитъ да не знаятъ тия мнѣния и да не говорятъ за тѣхъ. Вѣдъ, задъ печата, много повече се говори и много по-грозно се говори. На туй говорене ако щете, на туй прѣвувелчаване, вие сами спомогате като не оставяте печата да дѣйствува свободно.

Последното пѣно, г. г. народни прѣдставители, съ което ние завърша, е сѣлѣдното: ние въ качеството си на народни прѣдставители, не бивало би да се откъснемъ именно въ тоя моментъ отъ нашата задача на народни прѣдставители. Та ако не е за тоя моментъ, то за кога другъ пътъ е народниятъ прѣдставителъ, да стои близо до правителството си, да бжде винаги въ общение съ него, винаги да може да поиска отъ него смѣтка за онова, което се върши вънъ, и да бжде освѣтленъ по най-компетентенъ начинъ съ хората, които отговарятъ, по ония събития, по ония случаи, по ония факти, които го интересуватъ и вълнуватъ, които възбуждатъ поговото негодувание.

Тази връзка между народното прѣдставителство и правителството не бива да бжде скжсвана, ако щете, тя трѣбва да бжде постоянна и докато трае войната добръ ще бжде правителството да не разпуска Камарата и да не отлага пейнитъ засѣдания. Въ конституцията прѣдвидениятъ срокъ е 15 мартъ, но азъ мисля, че добръ ще бжде сесията по-нататкъ да се продължи като извънредна. Народното

представителство трябва винаги да бъде на ваше разположение и вие да бъдете винаги на разположение на народните представители. Ето една необходимост, от която вие не би трябвало да се отказвате. Вие не може по тия въпроси да се криете или да искате да се криете като казвате, че вие отговаряте, че вие носите отговорност за цялата политика и за нейните перипетии и за отделните събития и факти. Тази отговорност ние вече я видяхме — тя е фактивна. Какво значи отговорност? Какво отговориha г. Гешови и г. Данев? Каква е тяхната отговорност за направеното от тях в миналото? И ако, не дай, Бог, последва една външна или вътрешна катастрофа, за вапните дѣяния, за вапните дѣйствия, какво ще отговаряте вие? Вие, г. министър-председателю, съ какво ще отговаряте? И кой е този голѣм човѣкъ, кой е този великъ човѣкъ, който може да понесе съдбините на цял един народъ на своите плещи и да каже на този народъ: „Азъ отговарямъ за тебе“. Кой е този великъ човѣкъ и кой може да бъде? Въ човѣщината не е това. Нито единъ отъ насъ не може да бъде тъй силенъ, нито най-популярната личностъ, нито най-грамадната партия, не могатъ да бѣдатъ тъй силни, за да понесатъ отговорността за една катастрофа. И заради туй, г-да, не се крийте подъ тая отговорностъ, а сподѣлете я съ тѣзи, които народътъ е избралъ, като винаги имате прѣдъ видъ, че това случайно, болшинство, което имате, още по-малко право ви дава сами да се нахвърлите съ тая отговорностъ. Историата, народите не познаватъ такива отговорности. Разпрѣдѣлете отговорността съ всички ония, които тукъ народътъ е пратилъ, и тогазъ азъ се надѣвамъ, че макаръ да сме търгнали по единъ пътъ, който не всички одобрихме, пакъ всички ще спомогнемъ, за да не излѣзе нѣщо такова, отъ което послѣ ще има да се каемъ и да се окайваме.

Съ това завършвамъ. (Ржкопѣскане отъ крайната лѣвнина).

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Илия Вълчевъ.

Обаждаатъ се: Дайте отидиxъ, г. прѣдседателю.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Давамъ 5 м. отидиxъ.

(Слѣдъ отидиxъ)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) За сѣданието продължава. Има думата г. Илия Вълчевъ.

Обаждаатъ се: Нѣма го.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Йосифъ Фаденхехтъ.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Отъ името на радикално-демократическата парламентарна група правя слѣдния изявление по поводъ проекта на комисията за отговоръ на тронното слово.

Въ тия сѣдбоосни дни, когато, за да се осъществи обединението на българския народъ, неговитѣ синове, слѣдъ иначе подвизи и дадени скъпи жертви, се намиратъ още подъ отечественитѣ знамена, повикани подъ тѣхъ отъ правителството въ името на слѣдваната отъ него подъ негова отговорностъ, политика когато се налага дългъ на всички българи да се въздържатъ отъ всичко, що би могло да внесе разединение въ душата на ратниците за сѣществуването на държавата, ние не намираме за възможно и умѣстно да подложимъ на прѣцѣнка външната политика на правителството. Смятаме, обаче, за необходимо да изтъкнемъ, че интересътъ на бѣдлацето самостоятелно икономическо развитие на страната изисква да не се прибрзва съ обвързвания отъ стопанско-политически характеръ, които биха могли да компрометиратъ напата икономическа самостоятелностъ.

За окончателния и траенъ успѣхъ на наенатото дѣло необходимо е да се внимава, щото военнитѣ и стопански сили на страната да не бѣдатъ изчерпани въ крайния моментъ на ликвидацията на голѣмата война.

При безавѣтната готовност на българския народъ да дава всички искани отъ него жертви, за да се доведе до благополученъ край дѣлото на националното обединение, неострашимъ дългъ се налага на правителството и на висшето командуване да осигурятъ пълното и редовно продоволствувание на армията. Нека се надѣваме, че то ще бъде така организирано, щото, въпреки всичките

трудности, които създава липсата на достатъчни и цѣлестобразни съобщителни и прѣвозни сръдства, войскитѣ ни нѣма да бѣдатъ излагани на опасни за здравето имъ лишения.

Що се отнася до вътрѣшната политика на правителството, незаселната отъ тронното слово, ние за жалостъ, трябва да констатираме, че и въ най-сѣдбооснитѣ моменти, които единъ държавенъ организъмъ може да прѣживѣва, не е изоставена гибелната система на управление, която изобщо тъй злѣ прѣпорѣчва вътрѣшното управление на България. Правителството не е могло да се отърси отъ тѣснопартийното схващане при ежедневното администриране на страната. И ако въ нормални врѣмена „партизанщината“ въ управлението се заклеява отъ всички като едно голѣмо зло, колко по-злотворна е тя въ днешнитѣ крайно изключителни обстоятелства, когато държавната властъ е обсебнала почти всички граждански правдини и е турила ръка на всички почти народостопански функции, особено на търговията съ продукти отъ първа необходимостъ. И дѣйствително днесъ и отъ министерската маса се призна, че комитетътъ за обществената изѣждливостъ, както е досега организиранъ, далечъ не оправда възлаганитѣ му надежди и, вмѣсто да обезпечи възможно по-пълното и по-евтино прѣхранване на населението, внесе глѣна дезорганизация въ народното стопанство, и днесъ ние се намираме прѣдъ факта на една чрѣзмѣрна скѣпотия и голѣма липса на по-важнитѣ артикули отъ широко употребление, като даже въ нѣкои мѣста въ България — да не говоримъ за новитѣ земи — се чувствуватъ и недостигъ на хлѣбъ.

Колжото и да се изтъква като оправданне на цензурата въведена у насъ, че тя се налага отъ интереса на народната отбрана, безсмыслно е, че тъй, както тя се практикува днесъ, като дори казаното отъ трибуната на Народното събрание не намира пошала сръдъ цензоритѣ и като не се допуша разкриване грозната корупция, която се е вгнѣздила въ много наши държавни и общински учрѣждения и която въ голѣма степенъ е причина за недоволството на армията и на населението, тая цензура, безъ да принася нѣкаква полза на дѣлото на народната отбрана, служи само за прикриване на безсѣбствени спекуланти, които сж истински мародери въ нашето народно стопанство.

При това суспендиране на свободата на словото и на печата, което правителството оправдава съ съображения на народната отбрана, то — правителството — е длъжно, много повече отколкото въ нормални врѣмена да избѣгва всичко, което би могло да възбужда недоволство въ народнитѣ маси, като се има прѣдъ очи, че нищо не може тъй силно да покрусн общата къмъ родината и готовността за самопожертвуване, както всекндпечно констатиранитѣ факти на партизанитѣ и нехайно отнасяне отъ страна на мѣстнитѣ власти къмъ елементарнитѣ потребности на останалото по домоветѣ си население, когато бацитѣ, синоветѣ и братята изпълняватъ най-върховния дългъ къмъ отечеството.

Управлението на новитѣ, окупирани отъ нашитѣ войски, земи въ Македония и Сърбия страда отъ една врѣдна за престижа за българската властъ двойственостъ: наредъ съ ламираши се изключително подъ заповѣдитѣ на главно-командуване военни власти, назначени сж окръжни управители, градоначалници, околийски началници и пр., безъ да сж точно и ясно разграничени функциитѣ на единитѣ и другитѣ. Нежелателни конфликти сж при такава двойственостъ неизбежни. При това и назначаванитѣ отъ гражданската властъ административно-полицейски персоналъ, далечъ не отговаря на прѣдначалението си, па и те е възможно да бѣде другоаце, щомъ правителството се придържа отъ тѣсно-партизански контерий, кандидатитѣ за служба въ новитѣ земи, както това, за ала честъ, е установенъ управителенъ обичай въ стара България, неспремѣнно да принадлежатъ къмъ властувашитѣ партии. Злото, обаче, въ туй отношение не е неоправимо и ние се възползуваме отъ случая да поканимъ правителството да остави досегашното тѣсно-партийно схващане на въпроса за назначаване чиновнически персоналъ въ новитѣ земи, който въпрочемъ трябва да се свѣде до най-необходимия минимумъ и да направи такъвъ подборъ, който да създаде въ очитѣ на населението въ новитѣ земи престижъ на едно освободително управление.

На края мислимъ, че изказвамъ копнежа на цялия български народъ, като пожелаваме, щото слѣдъ скѣпитѣ

жертви, които тоя народъ даде, за да се постигне националното обединение, правителството да не забравя, че българският народъ, като иска да запази плодовете на победите на своите достойни синове в етнографическите граници на българското племе, желае да по-скоро се тури край на ужасното кръвопролитие, което разклати издъно вратата въ моралния напредък на човечеството, за да може да заработи, при единъ траенъ миръ, за своето политическо и стопанско развитие и да допринесе своята данъ въ окървавения храмъ на общочовечката култура. (Ръкоплъскане въ лъвицата)

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Илия Вълчевъ.

И. Вълчевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Ние имаме вече изказани възгледите на три или четири партии, собствено казано, на три течения, защото социалистическата група се дѣли на два. Азъ мисля, че днесъ, когато се изказватъ мнѣнията на политическите течения въ България, всеки народенъ представител се интересува да си даде отчетъ какво прѣследватъ, какво желаятъ тия течения въ България и най-послъ да си направи смѣтка и да види какво очаква. България отъ ония политически хора, които водятъ българската политика.

Прѣди всичко ще забѣлѣжа, че почти всички се оплакватъ и считатъ за свой дългъ да подчертаятъ, че правителството не ги било освѣтлявало върху това какво върши, какво мисли да прави и какво е направило. Азъ мисля, че можемъ да докажемъ, какво това оплакване сигурно е невярно; но нека да се обяснимъ, за да не останемъ неразбрани. Досега въ България сме имали разни правителства и въ разни врѣмена, но днесъ народните представители малко би имали основания да се оплакватъ, че не сж били посветявани въ вървежа на държавните работи. Г. министъръ-председателъ на нѣколко пъти на групи е приемалъ народните представители и ги е освѣтлявалъ всеостранно по всички ония въпроси, които интересуватъ българската държава. Може би мнозина искатъ да имъ се каже нѣщо повече, но азъ съмъ единиятъ, който вѣрвамъ — и вие ще ме подкрепите — че може да се каже доволно, доколкото е възможно, че може да се каже онова, което не прѣти на върховните интереси на страната. И въ това никой не може да упрекне правителството: даже и онязи, които сега претендиратъ въ подробности да имъ се говори по всичко, може да дойде врѣме, когато ще кажатъ въ себе си, че много добре е направило правителството, дѣто не е говорило работи, които могатъ да повредятъ. И азъ даже не зная, дали има държави голѣми или малки, дѣто особено по външната политика, парламентите или министрите, представляващи правителството, да се въпускатъ да изказватъ работи такива, които могатъ да повредятъ на едно започнато дѣло, още повече дѣло, отъ което може би половината е свършена, а другата половина остава да се довърши и при което дѣло, съ многото говорене, може да му се повреди, краятъ на което всички желаемъ да го видимъ да бѣде свършенъ съ блестящъ успѣхъ.

Д. Теневъ: Многото мълчание пакъ не струва.

И. Вълчевъ: Имайте добрината да вземете думата, г. Дето Теневъ, и да си кажете мнѣнието, защото още не знаемъ какво мисли Вашата група. Може и Вамъ да не се харесва днешното положение.

Азъ искамъ да забѣлѣжа, че онова, което може и трѣбва да се каже въ единъ парламентъ, нека се каже. Затова и азъ ще кажа нѣколко думи, като прѣдварително прѣдупрѣждавамъ всички колеги народни представители, че азъ никога не съмъ противъ особенитѣ мнѣния на който и да е група. Всеки единъ е свободенъ да каже своето становище, като се не забравя, че онова, което всеки говори, остава за негова смѣтка и впоследствие ще се види кой какво е поддържалъ и кой какво е допринесълъ. Азъ не ща да укорявамъ никого, билъ той земеделецъ, билъ тѣсенъ социалистъ, билъ широкъ, билъ радикалъ, билъ демократъ. Нека всеки единъ тукъ, въ Камарата, каже своя мисль да го чуе не само народното прѣдставителство, но и народътъ, който прѣдставяваме.

Отъ крайната лъвица: А-а-а! Цензурата не позволява. (Смѣхъ)

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Д-ръ Н. Сакаровъ: (Къмъ Илия Вълчевъ) Тукъ вече се обѣрка.

И. Вълчевъ: Много сте нетърпеливи, г. г. народни представители, и много бързате. Вие сами си пакостите на себе си, защото вземате търпението като хора-депутати да слушате. Какви сж тѣзи работи: „Цензура, цензура?“ Цензурата ако не допуска днесъ да се пише въ вѣстниците, утрѣ ще го има въ протоколите на Народното събрание.

Г. Димитровъ: Нѣма кой да ти чете.

И. Вълчевъ: Моля, не си давайте зоръ. Цензурата нищо не прѣти никому, тя нѣма да повреди нито на Народното събрание, нито на дѣлото. Ако вие искате въ днешно врѣме вѣстници безъ цензура, то значи, че вие фалшиво говорите, че не желаете да възтържествува народното дѣло. Азъ това ви го казвамъ просто и ясно.

К. Лулчевъ: Пазете се да не правите такива изявления, защото и другъ може да направи подобни изявления.

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

И. Вълчевъ: Азъ правя изявления и за тѣхъ държа всекиго да кажа, че съмъ готовъ да понеса всичко, което можентъ да каже г. Лулчевъ, но ти казвамъ, че азъ съмъ правъ, а не вие.

Сега ще дойда по редъ да видя какво ни се каза отъ водителя на Демократическата партия.

Г. Малиновъ ни заяви, че за да може да прѣуспѣе народното дѣло въ днешните тежки врѣмена, ще трѣбва да бждемъ силотени, обединени помежду си и да можемъ да караме съ всички сили почнатото дѣло. Хубаво. И той говорѣше, че за прѣуспѣването на българската кауза е пужно да се впрегнатъ въ дѣйствиe всичките сили, съ които разполага народътъ. Азъ на това нѣма какво да кажа. Г. Малиновъ се разбираше, както го разбраха и много народни представители, като че-ли съжалява мисълта си тамъ, че половината отъ народното дѣло било завършено, но за да се довърши съ успѣхъ и другата му половина, трѣбвало въ управлението да взематъ участие всички до единъ отъ всичките фракции.

Д-ръ Н. Сакаровъ: (Възразява нѣщо)

И. Вълчевъ: Моля, недѣйте ме прѣкъсва, г. Сакаровъ. Азъ мисля, че вие сте малко разбранъ човѣкъ! — Но когато Народното събрание схвана мисълта му, че за доизкарване на втората половина на народното дѣло той желае коалиционенъ кабинетъ и му възрази, той прибърза и каза: „Да не ме разбирате, че азъ желая коалиционенъ кабинетъ: моята мисль е, че трѣбва всички да дадатъ подкрепата си на правителството“. Ако е така, както се обясни г. Малиновъ, а не че поставя въпросъ за коалиционенъ кабинетъ, тогава не остава, освѣтъ да кажемъ, че той има една права и добра мисль. Ако ли, обаче, той мисли, че ще бжде по-добръ да има единъ коалиционенъ кабинетъ, тогава азъ ще констатирамъ прѣдъ Народното събрание, че всекиго, когато е имало единъ коалиционенъ кабинетъ, знаемъ какво е излизало.

И. Симеоновъ: Ами сега има коалиционенъ кабинетъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: И сега е коалиционенъ кабинетътъ — орѣлъ, ракъ и щука.

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля.

И. Вълчевъ: Азъ не мога да разбера, защо сж толкова нетърпеливи г. г. опозиционерите! И наистина, когато имъ се каже нѣкоя истина, като че-ли ги боде човѣкъ съ трипъ въ очите. (Смѣхъ) Почакайте малко. Човѣкъ още не изказалъ своята мисль, г. Сакаровъ започва и вие му припѣвате — вървите подиръ него (Веселостъ)

Азъ искамъ да ви привлѣча вниманието, г. г. народни представители, че тогава, когато е нужно да има коалиционенъ кабинетъ, трѣбва, прѣди всичко, да е доказано, че тоя кабинетъ ще бжде отъ полза за страната.

Г. Кирковъ: Така.

И. Вълчевъ: И азъ не разбирамъ да кого и на кой паролетъ прѣдставителъ прѣти нѣщо, че билъ хомогенетъ кабинетътъ отъ три еднородни партии, та да не може да даде своята помощ да донакара дѣлото. Какво му прѣти? Правителството досега, пъкъ и занаяпрѣдъ, никога не би отказало да възприеме едно мнѣние отъ коя да е партия, което се намира за полезно. Кое прѣти на кой да е водителъ на партия, на кой да е прѣдставителъ отъ тия групи да започне една дѣйностъ, усилена и съ своитѣ хора да поддържи правителствената политика? Кое имъ прѣти? Нали сами казвате, както го каза г. Малиновъ, че е желателно да бждемъ всички обединени въ купъ, всички да дѣйствуваме въ едно направление и да можемъ да довършимъ благополучно започнатото дѣло? Искамъ да кажа, че г. Малиновъ като че-ли си противорѣчи въ тѣхно работи. Ако той мисли, че е нужно да дѣйствуваме всички въ купъ, нѣма освѣтъ да дѣйствуваме. (Смѣхъ) Азъ не зная досега да е отхвърлена нѣкоя добра мисълъ, нѣкое изказано добро мнѣние. Знаете, че тукъ, въ Камарата, много пжти, когато сж изказвали нѣкои добри мнѣния правителството ги е възприемало. Азъ даже ще дойда тукъ да ви наведа нѣкои примѣри отъ това, което имаше даже въ комисията, избрана отъ васъ, по отговора на тронното слово. Доколкото зная, и тамъ се разискваха, и тамъ се обмислюваха ония дѣйствия и дѣла, които е нужно за дневно врѣме да бждатъ прѣдприети, и се усвоиха тия изказани мнѣния. Но не ща да подчертая тукъ изрично кои бѣха тия мнѣния, защото отговорътъ на тронното слово съставя едно общо отъ ония мисли и идеи, които изказаха почти всички политически групи. Но фактътъ си остава фактъ, че тогава, когато се каже нѣкое мнѣние отъ коя да е политическа група, което е приемливо, се е приемало и ще бжде приемано.

Г. Малиновъ слѣдъ това изгъкна, споредъ мене, много не намѣсто и каза: „Не зная какъ ще доизкарамъ народното дѣло, когато нѣма една солидарностъ между народнитѣ прѣдставители, когато народното прѣдставителство е раздѣлено на групи: отъ една група, каза той, отъ крайна лѣвица, а именно отъ социалистичнѣ, има хора дадени подъ сждъ; отъ друга група — не иска да ѝ помене името — има пакъ такива дадени подъ сждъ“, и това било разяждало организма на народното прѣдставителство. Нека ми позволи г. Малиновъ да кажа, че, ако и да е истински този фактъ, той не може да поврѣди на едно сериозно прѣдставителство да изпълни докрай своа дѣлностъ. И то ето защо. Белки, ако се намѣрятъ нѣкои народни прѣдставители: провинени въ нѣкои прѣстѣпни работи, политически, или както каза той, вулгарни, та трѣбва да се ангажира съ тѣхъ цѣлото народно прѣдставителство? Азъ това отхвърлямъ съ всички сили. Отхвърлямъ го, защото не може народното прѣдставителство да отива да се солидаризира и да поддържа факта, че понеже имало дадени подъ сждъ народни прѣдставители отъ нѣкоя група, та трѣбвало да сложимъ оръжие и да оставимъ сждбата на България на произвола. Това нѣщо е недостоинство да се говори въ единъ парламентъ, и то е една грѣшка.

А. Христовъ: А още по-недостойно е така да се изразявате.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

И. Вълчевъ: Моля, моля, вземете думата. Недѣйте ме прѣкъсва.

Г. Малиновъ добави още, че за ония народни прѣдставители, които прѣди да се открие сесията, сж поивлѣчени подъ сждъ, трѣбвало било да се съобщатъ въ Събранието. Защо? По кои закони? Онѣзи, които сж арестували прѣди откриването на сесията, тѣ сж като всички обикновени подсѣдими, а ония, които биха били взети, когато Камарата заседава, т. е. слѣдъ като се отвори и петъ дена по-рано, тогава — да, прави сте, приемамъ.

Та, искамъ да кажа, че г. Малиновъ въ туй отношение, дѣто се страхува, че българската Камара била раздробена, че българската Камара не била въ състояние да работи и че тя не щѣла да може да доизкара докрай дѣлото, това нѣщо азъ отхвърлямъ; отхвърлямъ го, защото е неправна мисълъ. Стига ние, които оставаме внѣтъ отъ тѣзи, за които говорѣше г. Малиновъ, да бждемъ съ всичката сериозностъ на поста си, и азъ съмъ убѣденъ, че българското

дѣло ще се изкара докрай съ успѣхъ, за честъ на България.

Каза ни се още, че въ минутитѣ, които прѣживяваме, било нужно, за да има успѣхъ дѣлото, да бждемъ освѣтлени, и то още сега, какво е направило правителството, какви договори е сключило съ своитѣ съюзници, какви задължения е дало българското правителство и какви задължения сж дали на българското правителство нашитѣ съюзници. Г. г. народни прѣдставители! Дѣ, въ кои парламенти на свѣта, при такива минути, които прѣживяваме, когато започнатото дѣло едва наполовина е свършено, се излиза да се говори: „Я кажете какви сж вашитѣ съюзи, какви задължения сте дали, и вашитѣ съюзници пъкъ какви сж дали“? Дѣ става това? И какъ може да се говори сериозно подобно нѣщо въ единъ парламентъ!

А. Механджийски: Въ България прѣвъ 1913 г., г. Вълчевъ.

И. Вълчевъ: Азъ не мога да разбера, може ли сериозно да се говори такова нѣщо прѣдъ единъ парламентъ. Вие знаете какви послѣдствия може да има, ако би станала една лекомислена работа. И това е цѣла истина, г. г. народни прѣдставители.

К. Пастуховъ: И цѣлъ свѣтъ го знае.

И. Вълчевъ: Какво знае свѣтътъ, мене не ме интересува.

К. Пастуховъ: Свѣтътъ знае, пъкъ вие не знаете.

И. Вълчевъ: Азъ искамъ всѣкога да зная какво диктуватъ върховнитѣ интереси на отечеството, и тѣхъ ще слѣдвамъ. Нѣма да обръщамъ внимание на никого, ама който и да бжде: нека бжде социалистъ, нека бжде демократъ, нека бжде радикалъ. (Смѣхъ въ лѣвицата)

Говори се тукъ, какво било станало въ едни-коя си страна, какво били казали едни-кой си държавникъ. За мене това е важно дотолкова, доколкото то докосва интереситѣ на България. Внѣтъ отъ онова, което не е въ връзка съ България, нито ще обръщамъ внимание, нито пъкъ ще ме интересува. Нека не забравяме едно: че българското правителство отъ обявяването на всеобщата война до обявяването на мобилизацията, година и половина, не е направило нищо, съ което да отстѣпи отъ своята начертала политика и съ което да уврѣди когото и да било. България, респективно правителството на България, е държало такова поведение и върви въ своята политика по пътъ, за който никой не може да се оплаче; ако се оплаче, ...

Д-ръ Н. Санаровъ: Грѣхъ му на душата!

И. Вълчевъ: ... той ще говори работи неистински. Вие знаете, г. г. народни прѣдставители, че до обявяването на мобилизацията българското правителство поддържаше неутралитета, който бѣ прогласенъ още отъ самото начало, и запази тоя неутралитетъ строго дотогава, додѣто се наложи на България да вземе оръжието.

К. Пастуховъ: Така се случи.

И. Вълчевъ: Дали се случило или не, това е още другъ въпросъ. Не се е случило, ами трѣбваше да се прѣдвиди, трѣбваше да се мисли. И колкото да искате да умаловажите тая заслуга на правителството, единъ денъ ще бжде признато, че тя запази силитѣ на българскиятъ народъ, тя запази икономическитѣ сръдства на страната и когато стана нужда да се обяви мобилизацията, тя я намѣри жизнена и дѣеспособна. А който разбира какво значи при такъвъ случай да се намѣри страната готова, той може да си даде отчетъ какво е направило българското правителство.

Азъ помня, че ни се казваше отдавна врѣме: „Какво правите, защо стоите така, защо не тръгвате? Часътъ е 11^{1/2} — тренътъ заминава“. (Смѣхъ) Манѣ ми се струва, че колкото и да искате нѣкои да се забравятъ тия работи, всѣкога ще ги каже народътъ, всѣкога ще ги каже историята.

И азъ мисля, че, дѣто ни се искаше днеска отъ г. Малинова да кажемъ какво ни е паложило да обявимъ войната, това питане си нѣмаше мѣстото и не трѣбваше да

се направи. И да кажа защо. Кой не помни, г. г. народни представители, какво беше положението в Македония? Кой не помни, че тая страдалческа наша страна, родилната ни, беше обърната на едно мжтилище? Кой не помни, че нашите училища, нашите черкви и нашата народност се прѣсѣдѣваха по най-жестоки начини? Това може ли да се скрие? И азъ мисля, че, каквото и да се говори това положение в Македония, както беше създадено отъ нашите врагове, беше вече непоносимо. Но българският народъ дълго време го носи и търпѣ. И за честта на народа, той народъ, който така жестоко го измъчваха и прѣсѣдѣваха, се държа съ достоинство, макаръ и облитъ въ кръви, макаръ и прѣсѣдѣванъ най-жестоко.

Азъ не мога да разбера тогава, когато ние бѣхме вече застрашени, когато можеше да последва нѣкоя катастрофа за България, защото знаете, че нѣкои отъ видните съюски държавни мъже, които бѣха акредитирани при разни столици, слѣдъ като се обяви войната, излѣзоха на мекданъ и си казаха думата, и помнете какво казаха — много съжаляватъ, че не настѣпили по-рано въ България да я унищожатъ и смажатъ — ако правителството е прѣдвидѣло всички тия работи и ако то е взело мѣрки да запази България — азъ не зная — лошо тогава да е направилъ то. Така излиза, защото между другото се казваше: „А ние ще приемемъ тѣхното слово, но само тамъ, дѣто се казва: поклонъ прѣтъ, праха на загиналите герои!“ А друго нѣма нищо хубаво (Възгласения отъ лѣвицата) Моля. — Това бѣха изречитѣ думи, които азъ подчертавамъ. И не мога да разбера, какво собствено тѣ значатъ. Ако се одобрява само това, дѣто героитѣ сѫ паднали, слѣдвашо би, че освобождението днесъ на тази мжченическа Македония нѣма никакво значение.

И даже отидоха дотамъ, че какво ни казаха? Македония била нѣкога подъ хуни, била подъ византийски императори, та и тѣ иматъ надъ нея такива права, както ние. Това го каза г. Сакъзовъ.

Д-ръ Н. Санаровъ: Не го е казалъ.

И. Вълчевъ: Моля, послушайте. — Той ни каза, че тия земи, които ние сме освободили, били подъ разни владѣния и много народи имали исторически права надъ тѣхъ, та и ние, българитѣ, имаме исторически права надъ тѣхъ. Тамъ е работата, че е българско население. (Ръкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсни центъръ) Тамъ, дѣто земитѣ сѫ населени съ българско население, не мога да разбера какъ единъ българинъ, депутатъ, може да говори, че и други имали такива права.

Д-ръ П. Джибовъ: Кой е говорилъ такива работи? Сакъзовъ не е казалъ подобно нѣщо.

И. Вълчевъ: Моля, моля. Азъ чухъ кой ги каза. Азъ съ внимание слушахъ.

Дже г. Сакъзовъ отиде дотамъ, да ни казва: „Вие, казва, не можете да потубите Снобия“. Че кой за Бога, е искалъ подобно нѣщо, та се говори отъ водителъ на една партия въ единъ парламентаръ? Българитѣ и българското правителство не сѫ искали нищо друго, освѣнитъ да освободятъ българското племе, българския народъ. (Ръкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсни центъръ) Българското правителство не е искало нищо друго, освѣнитъ опова, което е българско, и не желаемъ да имаме друго. Но ние казваме — що? — че тая земя била на единъ хунъ. (Общи голѣми смѣхъ) на единъ императоръ.

Д-ръ Н. Санаровъ: Ние казваме, напр., че въ Смедеревъ нѣма българи, и въ Крагуевацъ сѣщо. Ето какво казваме.

И. Вълчевъ: Ако въ оная земя, която нашата войска, съ своето оръжие, съ своята пролѣта кръвъ, освободи, имало нѣкой градъ или село, ненаселени съ българи, то оттамъ надъ него заключението, че правителството е извършило подобно дѣло. Това ли искате да кажете?

Нѣкои отъ крайната лѣвица: Не, не.

И. Вълчевъ: Даже нѣкои депутати — не искамъ да поменавамъ имена — отидоха дотамъ да ни кажатъ, че българското правителство — какво било направило? — притѣснявало освобожденото население; жени и дѣца били притѣснявани, малтретирани.

Г. г. народни представители! Азъ не зная, какъ е възможно да се слушатъ и проповѣдватъ такива работи. Тоя депутатъ, който говори това, сигурно е билъ подитранъ отъ нѣкого. Защото — въ това съмъ убѣденъ — каквито и да сѫ нашитѣ чиновници въ новитѣ земи, тѣ сѫ държатъ коректно. Ако има нѣкои единици тукъ-тамъ да сѫ държатъ некоректно, това сѫ изключения. Азъ не мога да разбера онѣзи, които говорятъ тѣзи работи, какъ забравятъ, че невинни български, сѣдебни слѣдователи, български чиновници сѫ убивани, когато отиватъ да изпълняватъ своитѣ чиновнически обязанности. Това го вършатъ онѣзи господа, за които вие плачете. Можете да плачете и въ бъдеще, но знайте, че съ това вие правите лоша услуга на своето отечество. (Ръкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсни центъръ) Азъ зная мнозина, и вие ги знаете, че отидоха хората да изпълняватъ единъ дълъгъ като чиновници и бѣха убити изъ засада, а вие не казвате нито една дума за тѣхъ. Убити бѣха офицери, учители, слѣдователи, сѣдии — мълчите, нищо не казвате.

Д-ръ Н. Санаровъ: Нѣма такова нѣщо. Ние искахме да то пишемъ, но цензурата не допусна.

И. Вълчевъ: Нали е българинъ, била пролѣта кръвта на нѣколко българи, та що отъ това? Азъ бихъ желалъ да се пострѣснемъ малко и да си дадемъ отчетъ: какъ отиваме, какво си подготвяме и какво ни чака. Защото, ако вървимъ въ тоя пътъ, въ който сме твърдали, бждете увѣрени, че нѣма да дочекаме нищо добро, а само злини. Ако вие сте проповѣдници на тѣзи идеи, азъ не мога да ви спра, продължавайте. Шомъ като ви сѫ такива възгледитѣ, свободни сте да продължавате и заналѣдъ. Азъ искахъ само да подчертая факта, че това, което се изтъкна отъ прѣдговорившия, не отговаря на истината и много по-добъръ би билъ, прѣди да говорятъ за тѣзи работи, които не трѣбва да се говорятъ, защото не сѫ истински, да помислятъ за послѣдствията отъ това.

Много се оплакватъ отъ цензурата. Азъ мисля, че, каквито и неправилности да ставатъ, не трѣбва да се забравя, че по-добъръ е да имаме тѣзи неправилности, отколкото да има разюзданостъ въ печата, да говори кой какво иска. Азъ заявявамъ, че отъ неправилностите, които съществуватъ въ цензурата, България нѣма да пострада. Ще дойде време, когато всички тия факти ще могатъ да се изнесатъ, и българскиятъ народъ ще бжде сѣдня, ще се произнесе кой какво е направило и всѣки ще получи своето. Много ми се види чудно, а, вървамъ, и на васъ е направило впечатление, изявлението на единъ отъ бившитѣ говорители, че отъ страна на г. началника на генералния штабъ имало телеграма, че въ тѣла ставали много гешепфартства. . .

С. Омарчевски: Но телеграма, а интервю.

И. Вълчевъ: . . . или интервю. Г. г. народни представители! Азъ не вървамъ тоя разуменъ човѣкъ да е далъ подобно интервю.

К. Пастуховъ: Черно на бѣло има, джанъмъ! И него ли не вървате?

И. Вълчевъ: Азъ нѣма да вървамъ на васъ. Искамъ да ви заявя, че азъ не вървамъ, началникътъ на щаба да е говорилъ подобни работи, но, ако ги е говорилъ, лошо е направило.

Отъ лѣвицата: А-а-а!

Д-ръ Н. Санаровъ: Нѣма ли цензура за него? Защо цензурата не му е забранила? Каква е тая работа?

И. Вълчевъ: Вие хемъ искате да знаете нѣкои работи, хемъ не мълчите. Какво да ви прави човѣкъ! (Смѣхъ) Ако не знаете, че тилътъ и тиловитѣ части се намиратъ подъ управлението на щаба на армията и на тоя началникъ, който е говорилъ, много съжалявамъ. И азъ не мога да разбера: като дава такова интервю, той обвинява себе си. Защо? Защото тилътъ е въ неговитѣ рѣцѣ, той разпорежда. Каква вина има правителството въ това нѣщо?

И. Януловъ: Имате грѣшка тамъ.

И. Вълчевъ: Г. Януловъ! Азъ пакъ ви повтарямъ да знаете, че тилоовото управление въ всичката своя цялост е въ ръцѣтъ на началника на щаба.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това е вѣрно, обаче, гражданското тилово интенданство не е подъ властѣта на началника на щаба.

Г. Василевъ: Той говори за тия кражби, извѣстни на цялъ свѣтъ, за които нѣкои отъ правителственитъ депутати сж арестувани, а други ще бждатъ арестувани.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Д-ръ Х. Георгиевъ: Не ви признавамъ за компетентни по военнитъ работи. (Глъчка)

И. Вълчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Виждамъ, че г. Григоръ Василевъ много се енервира.

Г. Василевъ: Съвсемъ не се енервирамъ.

И. Вълчевъ: То се дължи на неговата топла кръвъ. (Смѣхъ)

Д-ръ Н. Сакаровъ: Но да бжде ясень въпросътъ. За кой тилъ е думата? Генералътъ говори за гражданския тилъ, а има тилъ и граждански, и воененъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Сакаровъ! Недѣйте прѣсича.

И. Вълчевъ: Трѣба да заявя, че нѣма тилъ граждански и воененъ.

Г. г. народни прѣдставители! Вие слушаште, когато г. Малиновъ ви каза слѣдното: отъ другъ военнопочалникъ било имало телеграма, или писмо, и то писано въ Нингъ, че първитъ чиновници, които сж били пратени тамъ, не си тледали добръ работата, вършели нередовни работи, и той щѣлъ да ги върже и да ги прати въ София. Ама колко добъръ началникъ! Азъ се питамъ: може ли това да се говори сериозно въ единъ парламентъ?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това го каза генералъ Бояджиевъ.

И. Вълчевъ: Може ли този началникъ да отиде да арестува администратори, на които той не симпатизира?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Може.

И. Вълчевъ: Може ли да се допусне таквъ единъ произволъ въ една благоустроена държава! Белки, ако е имало нѣкаждъ единъ-двама недобросвѣтни чиновници, това ви дава право да дойдете тукъ, да ги сочите и да казвате, че нашата администрация въ новитъ земи не била добра! Ами това е скандалъ надъ скандалитъ! Може ли да допусне единъ разуменъ човѣкъ, единъ военнопочалникъ — защото ти има такива и между тѣхъ — да позори цяла една държава.

Н. Пастуховъ: Това е фактъ.

И. Вълчевъ: Неужели господата отъ опозицията, които изнасятъ тия факти, не излагатъ само себе си? Но това не е наша работа, нека правятъ каквото искатъ. Правителството изпраща хора, въ които има довѣрие. Вие знаете, че правителството не може да прати нѣкой, който е лубимецъ на г. Сакарова или на нѣкой другъ, то не прави това, то праща сериозни хора да се занимаватъ съ управлението. (Смѣхъ)

Г. Василевъ: Праща хора съ 10 прислѣди за мошеничества. (Възражение отъ дѣсницата) Между васъ има всевъзможни хора. Вие събирате отвѣтъждъ, откъждѣто памѣрите: и французки франкове и германски маржи. Посочете отъ демократитъ единъ таквъ.

Н. Калчевъ: Васъ.

Г. Василевъ: Не, вашитъ приятели сж арестувани. Нѣма никой демократъ таквъ. Ако има, покажете го, нѣмаме нищо противъ това, ние сами ще го изхвърлимъ. Търсите много, но не намѣрихте никого, и нѣма да намѣрите никого, освѣнъ вашитъ приятели.

И. Вълчевъ: Накарайте ли се, г-да. (Смѣхъ) Понеже г. Григоръ Василевъ и другитъ колеги отъ дѣсницата се понакараха, сега ние да си продължимъ работата. — Ето какво има още да допълня по тая въпросъ.

Вие имаште случай да чуете отъ г. министра на вътрѣшнитъ работи, че той е изпратилъ за чиновници въ новитъ земи прѣимуществено стари, опитни хора, способни учители, и азъ не мога да разбера въ такова прѣходно време, каквото е днешното, отъ кои други срѣди бихме могли да вземемъ по-добри управници за новитъ земи отъ тия учители, които сж заложени съ много отъ тия градове и мѣста. Какво ще кажете, ако ви посоча, че въ много отъ тия градове има изпратени учители и чиновници, назначени отъ г. министра, които не отидоха тамъ за заплати — това ви го подчертавамъ — а отидоха да скакатъ своитъ услуги на българския народъ? По тая въпросъ искамъ да кажа, че и да има нѣкои единици измеду чиновниците, които се занимаватъ съ шефтарства, отъ която група да сж, законътъ нѣма никого да пожали.

Д-ръ П. Джидровъ: Много единици станаха. Една единица стана десетъ.

И. Вълчевъ: Може да стане 10, може да стане и 20; вие плачете за тѣхъ, защото щѣло да се раздробятъ болшинството.

Н. Пастуховъ: Ние съвсѣмъ не плачемъ за тѣхъ.

Д-ръ П. Джидровъ: Всѣки на мѣстото си да отиде. Ние не зашпичаваме вагабонтитъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Оставете ора-тора да свърши.

И. Вълчевъ: Вие знаете, че може да се хвърли подозрѣние на невинни хора, и, слѣдователно, може да ги оправдае. Защо вие толкова бързате, какво ви боли? Видѣхме какво желаете, но нѣма да се оставимъ на това, което вие желаете.

Ние ще дадемъ съгласието да бждатъ сѣдени само ония, за които има осезателни доказателства, а не клевети, клеки. (Възражение отъ крайната лѣвица. Глъчка)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля, г-да, пазете тишина!

И. Вълчевъ: Недѣйте вика противъ никого, докато нѣмате осезателни доказателства. Азъ свършвамъ по този въпросъ, като казвамъ, че народното прѣдставителство най-малко би трѣбвало да се занимава съ такива работи. Има сѣдебни власти, оставете тѣ да си кажатъ думата. Азъ не мога да разбера какъ единъ народенъ прѣдставител може да прѣнебрѣва своята обязаностъ, да се хвърля въ партизанска злоба, да не може да търпи нищо прѣдъ себе си, щомъ не е отъ неговата партия, и да измисля всевъзможни клеки. Докато ще върви това въ България?

Г. Василевъ: Това сж дѣла на прѣдателство — каква намислица! Има емигрирали депутати.

П. Генадиевъ: Има, разбира се. Когато Григоръ Василевъ получавал пари отъ фондоветъ, за да отива да прѣдседателствува, тогава нѣма прѣдателство, а когато хората отиватъ да изпълняватъ своитъ длъжности, тогава има прѣдателство. Мръсеникъ сж мръсеникъ!

Г. Василевъ: На Павелъ Генадиевъ азъ нѣма да отговарямъ.

П. Генадиевъ: Нѣма да отговарямъ, защото не си способенъ да отговарямъ, ренегатъ мръсенъ! Напусна другаритъ си и отиде при други. Утрѣ и тѣхъ ще продадешъ.

Г. Василевъ: Ти си доставчикъ на турската армия.

П. Генадиевъ: Ти си храненикъ на фондоветъ. Вземалъ си пари отъ държавата, за да ги ядешъ въ Берлинъ и Виена.

Г. Василевъ: Какво отъ това, че съмъ взелъ нѣкакви 1000 л.

Отъ дѣсницата: А-а-а! (Смѣхъ и ржкоплѣскане)

Г. Василевъ: . . . за лѣтни и дневни, като делегатъ на вашето правителство, което настоятелно ме молѣше да помогна на българската кауза въ странство?

Тогава българската държава нѣмаше граници, а българската армия бѣ оклеветена отъ всички страни; можехъ ли азъ да откажа да изпълня моя дългъ къмъ войската и държавата?

П. Генадиевъ: 15 пѣти по 1.000 л. си вземалъ отъ разни мѣста.

Г. Василевъ: Нищо подобно; това е идиотска клевета. Азъ бѣхъ не въ компания отъ калпикавалджии, а въ една много почтена компания и отидохъ въ странство да говоря въ полза на България. Тогава България бѣше разпѣната на кръстъ. Заедно съ цѣла редица професори и писатели, като Георгова, Балабанова, Михалчева, Милева, П. Ю. Тодорова, В. Весчева, Ал. Цанкова, Панчо х. Мишева, всички ние бѣхме натоварени да услужимъ на България, поставена прѣдъ Букурещкия договоръ, а Вие като единъ мошеникъ отидохте вѣнъ отъ България, за да станете доставчикъ на турската армия. Вашиятъ братъ е прѣдатель, вашата група се е продала за милиони лева на Деклозиеръ. Не фондове съмъ вземалъ, а обикновени лѣтни и дневни разноски, каквито получиха всички делегати, каквито получавамъ сега и като депутатъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звѣни)

П. Генадиевъ: Григоръ Василевъ претендира за всички мошеничества — правъ е.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, г-да, Народното събрание не е лерални да се ператъ кирливитъ ризи на които и да било.

И. Вълчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ съжалявамъ, че днесъ, първиятъ день, когато се разисква по политиката на българското правителство, не чухъ нито една добра дума за това, което то е извършило. Че е освободило заробената Македония — голѣма работа! (Смѣхъ) Не чухъ никой да каже добра дума! Това може да изрисува много добръ картината, която прѣдставлява дневното Народно събрание, което е пай-печалното.

Д-ръ П. Джидровъ: Значи, печално Народно събрание.

И. Вълчевъ: Г. Джидровъ! Вашиятъ достоенъ другаръ си каза думата. Вие го изслушахте, и то се отнесе въ протоколитъ, тъй че, мълчете и недѣйте се грижи много.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, г. Джидровъ, попе Вие сте единъ по-търпѣливъ човѣкъ.

И. Вълчевъ: Вие знаете добръ какви работи се разиграваха едно врѣме — нѣма да ви ги изброявамъ — когато се обяви мобилизацията, прѣди да започне войната, и недѣйте ги забравя, защото ще дойде единъ день, когато вие сами нѣма и да се свѣтите, че това е вършено отъ онѣзи, които сж днесъ авторитъ му.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Ние не знаемъ какво е вършено.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви се!

И. Вълчевъ: Е, който се интересува, той слѣди българскитъ работи и ги знае. Исканъ само да ви обърна вниманието, че когато българското правителство сполучи да удържи положението, когато отговори на чувствата, на стрѣмленията, на желанието на българския народъ и запази страната отъ много изненади, когато то схвана момента, когато трѣбваше да се запази интересътъ на отечеството и взе рѣшението си, имаше много хора, които прѣдричаха и злокобѣха най-лоши работи. Но дойде врѣме да се разбере, че опозицията въ България е говорила работи, безъ да мисли, и е вършила това, което не трѣбва да върши нито единъ българинъ. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсниятъ центъръ) Вие видѣхте въ послѣдствие, че ония, които бѣха повикани на бойното поле, се явиха като единъ човѣкъ, за честъ на българския народъ. (Ржко-

плѣскане отъ дѣсницата и дѣсниятъ центъръ) Ние видѣхме, обаче, българската опозиция, не цѣлата . . .

К. Лулчевъ: Тя не отиде на бойното поле!

И. Вълчевъ: . . . а тукъ-тамъ, български опозиционери, които даваха извѣстия, явно и тайно, че българскиятъ народъ е въ революция, че той нѣма да отиде въ редоветъ на войската, че той е неблагодаренъ.

Д-ръ П. Джидровъ: Такива българини нѣма.

И. Вълчевъ: За жалостъ, има.

К. Пастуховъ: Тогава тѣ ще да сж отъ вашата срѣда.

И. Вълчевъ: Азъ бихъ билъ пай-щастливъ, ако нѣмаше такива българини, но за жалостъ, има ги, и сж тукъ-тамъ въ срѣдата на опозицията. Но това си е тѣхна работа.

К. Пастуховъ: Защо се дерете за опозицията, когато дѣла за прѣдательство има заведени срещу правителствени хора, а срѣщу опозицията има заведени дѣла за политически прѣстѣпления.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви, г. Пастуховъ.

И. Вълчевъ: Трѣбва да бждемъ справедливи и да кажемъ, че се намѣриха политически партии и групи, които заявиха тържествено: „Свиваме партийнитъ си знамена и ще служимъ на общото свето българско дѣло“, но това не направиха всички, и ние пакъ не сме отговорни за това. Защото не сме ние, които ще вземемъ мѣрши противъ онѣзи, които искатъ да пакостятъ на своето отечество, а трѣбва тѣхната свѣстъ, тѣхниятъ разумъ да имъ даде, така да се каже, направление.

Слѣдъ всичко това, г. г. народни прѣдставители, и въ България и вѣнъ отъ България се разбира, че здравомислящиятъ български народъ нѣма нищо общо съ тия опозиционери, които извърпаха истината и готвѣха пропасть на отечеството си. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсниятъ центъръ) За щастие на България, ние видѣхме, че българскиятъ войникъ прѣваръ разпространяванитъ между населението злокобни слухове. Българскиятъ народъ разбира, че въ тѣхъ не живѣе българска душа и български сили. Въоръжениятъ български народъ отиде съ радостъ и съ нѣсни на бойното поле, защото съзнаваше, че само съ истинска патриотическа борба и съ прѣданостъ къмъ родната земя ще се сполучи единението на българския народъ, тържеството на българската кауза. И, слава Богу, това се сбѣдна. Хвала и честъ на войникитъ, които съзнаха тая истина. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата) Хвала и честъ на всички българини, хвала и честъ, най-много на правителството . . . (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсниятъ центъръ)

Отъ лѣвицата: А-а-а!

И. Вълчевъ: . . . което схвана тѣзи моменти и, колкото да е неудобно на опозицията, накара народното дѣло съ блѣстящи успѣхи.

Отъ дѣсницата: Браво! (Ржкоплѣскане)

И. Вълчевъ: Казваше ни се, че би трѣбовало ние още отсега да знаемъ и то положително, кое дѣло да бжде наше и кое не наше, следъ мира, който ще бжде сключенъ, слѣдъ тия кървави военни дѣйствиия. Кои искатъ да знаятъ това? Важното е, че това искатъ да знаятъ онѣзи, които бѣха противъ него.

Прѣди да свърша, ще кажа тукъ още нѣколко думи. Ние малката България на Балканския полуостровъ, за който толкова много се грижатъ г. г. лѣвичаритъ, какъ ще се наредимъ, какво ще стане? Казахъ ни: „Ние отсега искаме да знаемъ какви сж условията съ нашитъ съюзници, за да можемъ да искаме изпълнението имъ“. Чудна работа! Вие знаете, кой рѣшава въпроситъ въ дневната свѣтловна война.

Ако останеше малка България да рѣшава тѣзи въпроси — много лесно: нѣма, освѣнъ да чуемъ какво казватъ отъ лѣвицата. Но вие знаете, че прѣвъ тази война, послѣд-

ствията на които ще бъдат рѣшавани отъ всички ония, които днесъ воюватъ, ние не можемъ отсега да питаеме, прѣди да е свършена, какво ще бъде наше. И азъ не мога да разбера какъ ония, които искатъ да се доизкара до край дѣлото, защото сами признаватъ, че не е доизкарано, могатъ да искатъ такива работи толкова рано и толкова припързано? Ние, прѣди да се интересуваме за този въпросъ, трѣбва да вземемъ всички като единъ дългъ възъ себе си, кой съ каквото може да помогнемъ на дѣлото. Нѣма ли тоя духъ у насъ, бждете увѣрени, че успѣхитъ, които сж постигнати чрезъ оръжието, досега е възможно да бъдатъ намалени. Ако ли ние се стѣпнемъ съ всички сили, ако ли ние се въоръжимъ, като единъ човѣкъ съ мисълта за единодушно дѣйствие, бждете увѣрени, че освѣнъ първитѣ трудности, които прѣдолѣхме съ успѣхъ, ще прѣдолѣмъ и бждащитѣ. Додѣто имаме за съюзници хора коректни, хора, които поддържатъ съюзницитѣ си, а не хора, които ги оставатъ на срѣдъ пъть и ги грабятъ; додѣто имаме за съюзници, казвамъ, такива държави, каквито сж нашитѣ достойни съюзници Германия и Австро-Унгария, ние не можемъ да се безпокоимъ, че тѣ ще нарушатъ своитѣ договорни задължения. Напротивъ, можете да бждете увѣрени всички, че тѣ ще издържатъ докрай своята дума, че тѣ ще се държатъ коректно до тогава, додѣто се завърши докрай светото почнато дѣло. Ние имаме всички доказателства, че тѣ нѣма да напратятъ като други нѣкои съюзници, и честъ е на нашето правителство, че въ всичко е съгласно съ своитѣ съюзници. Само тогава, когато въ единъ съюзъ има съюзници

съ различни възгледи има раздори, има непослушание, може да се добиятъ и лоши послѣдствия. Обаче съ такива достойни съюзници, каквито сж нашитѣ, такива пѣща ние да прѣдполагаме, то значи да отиваме да говоримъ невѣрности. Нѣщо повече, азъ съмъ длъженъ да подчертая, че ние имаме единъ единственъ дългъ, не само да пожелаваме да се свърши съ добъръ край дѣлото, но да се стрѣсимъ да работимъ за него, защото много лесно е да се говори, но мѣчно е да се работи. Ние, българитѣ, много обичаме да критикуваме обаче, съ това не се печели нищо. Искате ли вие да сполучите това, което сте прѣдприели, искате ли да се запазятъ придобивките отъ героичната наша армия, искате ли да останете вѣрни българии на отечеството, стѣгнете се всички на работа — повече работа, по-малко думи. И съмъ увѣренъ, че ако слѣдваме по този пътъ ние скоро ще видимъ осъществени българскитѣ идеали, ние ще видимъ обединенъ цѣлия български народъ, ние ще завършимъ спечеленото, ние ще можемъ да осигуримъ и свѣтло бждаще на България. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Слѣдующето засѣдание ще бъде въ срѣда съ дневенъ редъ: продължение дебатитѣ по проекта за отговоръ на тронното слово и останалитѣ точки отъ днешния дневенъ редъ.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 7 ч. 50 м. вечерята)

Подпрѣдседателъ: **Д-ръ И. Момчиловъ.**

Секретарь: **Н. Ц. Калчевъ.**

Началникъ на Стенографското бюро: **Т. Гълъбовъ.**